

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

**Περιεχόμενο, οριοθετήσεις και περιορισμοί του
συνταγματικού δικαιώματος της οικονομικής
ελευθερίας και μελέτη του θεσμού της ελεύθερης
ανταγωνιστικής αγοράς.**

**Υπεύθυνοι καθηγητές:
Δημητρόπουλος Ανδρέας
Βλαχόπουλος Σπυρίδων**

**Κοκκίνης Ανδρέας
Α.Μ.: 1340200400178**

Αθήνα 29-5-2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	6
1. Διαίρεση της οικονομικής εξέλιξης σε περιόδους	
2. Από τους Ανατολικούς λαούς στην αρχαϊκή εποχή	
3. Κλασσική εποχή	
4. Ελληνιστικά βασίλεια και Ρώμη	
5. Μεσαίωνας	
6. Από την Αναγέννηση ως τον Διαφωτισμό	
7. Από τη Βιομηχανική επανάσταση μέχρι σήμερα	
8. Η σύγχρονη Ελλάδα	
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ	
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ	10
1. Προηγούμενα Συντάγματα και ισχύον Σύνταγμα	
2. Αλλοδαπά Συντάγματα και διεθνή κείμενα	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΕΝΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ	
ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ.....	12
1. Πτυχές της οικονομικής ελευθερίας	
2. Εύρος της συνταγματικής προστασίας της ιδιοκτησίας	
3. Κοινωνική δέσμευση της ιδιοκτησίας	
4. Επαγγελματική ελευθερία	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ	
.....	15
1. Εξασφάλιση της κοινωνικής ευημερίας	
2. Δημιουργία περιοχής ελευθερίας	
3. Σχέση οικονομικής ελευθερίας και δημοκρατίας	
4. Εξομάλυνση των διεθνών σχέσεων	
5. Οικονομική βάση της κοινωνικής πολιτικής	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ	
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ	18
1. Υποκειμενικό δικαίωμα αλλά και θεσμός	
2. Ελευθερία των συμβάσεων	
3. Επιχειρηματική ελευθερία	
4. Ελευθερία ανταγωνισμού	
5. Θεσμική εγγύηση ελεύθερου ανταγωνισμού	
6. Ελευθερία της διαφήμισης	
7. Ο ανταγωνισμός στις διοικητικές συμβάσεις	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΚΤΟ: ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ	
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.....	22
1. Φυσικά πρόσωπα	
2. Νομικά πρόσωπα	
3. Πεδίο ισχύος	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΒΔΟΜΟ: ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ	
ΑΣΚΗΣΗΣ	24
Α. Γενικές οριοθετήσεις.	24
1. Οριοθετήσεις άσκησης	
2. Συνταγματική νομιμότητα	
3. Κοινωνικότητα	

4. Χρηστότητα	
B. Ειδικά προβλεπόμενες οριοθετήσεις.	26
5. Γενικά	
6. Η εθνική οικονομία	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ: ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ	28
1. Έννοια των περιορισμών	
2. Θεσμική προσαρμογή	
3. Παραδείγματα εφαρμογής σε ειδικές σχέσεις	
4. Περιορισμός άλλων δικαιωμάτων εντός οικονομικής φύσεως θεσμών	
5. Περιορισμοί των περιορισμών	
6. Η περίπτωση του ΟΑΕ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΝΑΤΟ: Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣτΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	31
1. Γενικές παρατηρήσεις	
2. Σχολιασμός αποφάσεων	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ .	33
1. Η διαμάχη για την οικονομική ουδετερότητα του Συντάγματος	
2. Τα όρια που θέτει το Σύνταγμα στον κοινό νομοθέτη	
3. Το σύστημα της κοινωνικά δεσμευμένης οικονομίας της αγοράς	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	35
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	36
ΛΗΜΜΑΤΑ.....	36
SUMMARY.....	37
KEY WORDS.....	37
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	38
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	40
ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ	41
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ	42

Το γαλλικό Conseil d'Etat (Συμβούλιο της Επικρατείας)

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

C	:	Απόφαση του ΔΕΚ
ΑΕ	:	Ανώνυμη Εταιρία
ΑΝ	:	Αναγκαστικός Νόμος
ΑΠ	:	Άρειος Πάγος
Αρ.	:	άρθρο
Β.Δ.	:	Βασιλικό Διάταγμα
βλ.	:	βλέπε
ΓΣ	:	Γενική Συνέλευση
ΔΕΕ	:	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών (περιοδικό)
ΔΕΚ	:	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕφ	:	Διοικητικό Εφετείο
ΕΑΣ	:	Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών
εδ.	:	εδάφιο
ΕΔΔΔ:		Επιθεώρηση Δημοσίου και Διοικητικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΕ	:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΛΛΔνη:		Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
επ	:	επόμενα
ΕΣΔΑ:		Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ν.	:	Νόμος
Ν.Δ.	:	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝοΒ	:	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ΝΠΔΔ	:	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ	:	Νομικό Πρόσωπο ιδιωτικού Δικαίου
ό.π.	:	όπως πριν
ΟΑΕ	:	Οργανισμός Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων
ΟΑΣΑ	:	Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών Αθηνών
Οδηγία	:	Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Ολ.	:	ολομέλεια
ΟΤΑ	:	Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης
π.χ	:	παραδείγματος χάριν
παρ.	:	παράγραφος
ΠΔ	:	Προεδρικό Διάταγμα
Σ	:	Ελληνικό Σύνταγμα 1975/1986/2001
σελ.	:	σελίδα
ΣΕΠ	:	Συγκοινωνιακή Επιχείρηση
ΣτΕ	:	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣυνθΕΚ	:	Συνθήκη Ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΤοΣ	:	Το Σύνταγμα (περιοδικό)
ΦΕΚ	:	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα: Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται το συνταγματικό δικαίωμα της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας το οποίο κατοχυρώνεται στα άρθρα 106 παρ.2 και 5 παρ.1 του ισχύοντος Συντάγματος. Το κυρίως θέμα της εργασίας διαιρείται σε δέκα κεφάλαια. Θεωρήθηκε σκόπιμο να προταχθεί μια σύντομη ιστορική αναδρομή με σκοπό τη διαχρονική εξέταση των οικονομικών θεσμών και δικαιωμάτων. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην Αρχαία Ελλάδα, αλλά και στη σύγχρονη εποχή. Έπειτα γίνεται αναφορά στην κατοχύρωση του δικαιώματος από τα προηγούμενα ελληνικά συντάγματα και παρατίθενται τα σχετικά άρθρα του ισχύοντος Συντάγματος. Γίνεται ακόμη αναφορά σε ξένα συντάγματα και σε διεθνή κείμενα που κατοχυρώνουν την οικονομική ελευθερία. Ακολουθεί η ανάλυση της οικονομικής ελευθερίας γενικά με σύντομη αναφορά σε ορισμένα επιμέρους οικονομικά δικαιώματα που ρητά το Σύνταγμα κατοχυρώνει, όπως η ιδιοκτησία και η ελευθερία εργασίας, η επαγγελματική και η συνδικαλιστική ελευθερία. Στο επόμενο κεφάλαιο αναπτύσσεται η σημασία της οικονομικής ελευθερίας από απόψεως οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής. Στη συνέχεια αναλύεται το περιεχόμενο του δικαιώματος της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας και του αντίστοιχου θεσμού που κατοχυρώνει το Σύνταγμα, αφού η επιχειρηματική ελευθερία και η ελευθερία ανταγωνισμού δεν αποτελούν μόνο δικαιώματα αλλά και θεσμούς. Το επόμενο κεφάλαιο αναφέρεται στους φορείς και το ρυθμιστικό πεδίο του δικαιώματος. Ακολουθεί η ανάλυση τόσο των γενικών οριοθετήσεων του άρθρου 5 όσο και των ειδικών του άρθρου 106. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στους περιορισμούς του δικαιώματος και στα όριά τους. Έπειτα γίνεται αναφορά σε σημαντικές αποφάσεις επί του θέματος, των οποίων επιχειρείται η κριτική εκτίμηση, με σκοπό τη χάραξη των ορίων πέραν των οποίων η κρατική (ή και ιδιωτική) επέμβαση αποτελεί προσβολή και όχι απλό περιορισμό ή απλή επίδραση. Το τελευταίο κεφάλαιο αναφέρεται στο περίπυστο ζήτημα του οικονομικού Συντάγματος της χώρας. Εκτίθενται οι διάφορες υποστηρικθείσες απόψεις και η ίδια θέση. Τη μελέτη ολοκληρώνει ο επίλογος που περιέχει βασικά συμπεράσματα και μία σύντομη περίληψη στα ελληνικά και στα αγγλικά για τη διευκόλυνση του αναγνώστη. Στο

παράρτημα παρατίθενται ορισμένες από τις σχολιασθείσες δικαστικές αποφάσεις.

Όπως είναι γνωστό το θέμα της οικονομικής ελευθερίας και του οικονομικού συστήματος έχει στενότερη σχέση με την πολιτική και αποτελεί ένα από τα πλέον αμφισβητούμενα ζητήματα στην ελληνική κοινωνία. Ομοίως στο επιστημονικό πεδίο απαντώνται διχογνωμίες και έριδες. Στο παρόν πόνημα έγινε προσπάθεια τήρησης της αρχής της αντικειμενικότητας, αλλά παράλληλα παρουσιάζεται και η προσωπική θέση του γράφοντος.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1. Η αυτοτελής θεωρητική πραγμάτευση των οικονομικών θεσμών είναι επίτευγμα των τελευταίων αιώνων, αν και ήδη στην Αρχαία Ελλάδα σπουδαίοι φιλόσοφοι όπως ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης αναφέρονται στα οικονομικά συστήματα όπως και άλλοι συγγραφείς και ιδίως ο Ξενοφών. Οικονομικό σύστημα υπήρχε πάντοτε στις ανθρώπινες κοινωνίες, όπως και πολιτικό και κοινωνικό, πολύ πριν την καθιέρωση γραπτών κανόνων δικαίου. Είναι πολύ γνωστή η διαίρεση της εξέλιξης των οικονομικών συστημάτων από τον Karl Marx σε πέντε φάσεις: πρωτόγονη κοινοκτημοσύνη (προϊστορική περίοδος), δουλκτητικό σύστημα (αρχαιότητα), φεουδαρχία (μεσαίωνας), κεφαλαιοκρατικό σύστημα (βιομηχανική επανάσταση) και τέλος κομμουνισμός, μετά την επανάσταση της εργατικής τάξεως και τη μεταβατική κοινωνία του σοσιαλισμού. Η ιστορική πορεία και ιδίως η κατάρρευση του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού κατέρριψε τη μαρξιστική πρόβλεψη για την εξέλιξη των πραγμάτων. Άλλοι διανοητές, όπως ο Max Weber, προβαίνουν σε μια διμερή διάκριση των ιστορικών περιόδων σε περιόδους με ελεύθερη οικονομία και σε περιόδους με κρατικά διευθυνόμενη οικονομία. Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσονται η κλασική Ελλάδα και η Ρώμη (αρχαίος καπιταλισμός) και η σύγχρονη εποχή μετά τη βιομηχανική επανάσταση (σύγχρονος καπιταλισμός). Στη δεύτερη κατατάσσονται οι λοιπές ιστορικές περίοδοι.

2. Οι πρώτες οργανωμένες κοινωνίες της Μεσοποταμίας, της Αιγύπτου, της Μινωικής Κρήτης και των Μυκηναϊκών Βασιλείων φαίνεται ότι είχαν κεντρικά διευθυνόμενη οικονομία, αφού τα ανάκτορα ήταν και κέντρα εμπορικής

δράσης, οι δε παραγωγικοί συντελεστές ήταν στη διάθεση του θεοποιημένου ηγεμόνα. Στην επόμενη περίοδο η κατάσταση αλλάζει. Από την οικογενειακή περνάμε στην ατομική ιδιοκτησία. Στον ελληνικό χώρο δημιουργούνται οι πόλεις-κράτη και από την Αρχαϊκή εποχή δημιουργείται μια αστική τάξη εμπόρων και βιοτεχνών.

3. Στην κλασική Αθήνα η γη ανήκει σε ιδιώτες, υπάρχει συμβατική ελευθερία και ελευθερία του διατιθέναι, δεν επιβάλλεται άμεση φορολογία και γενικά η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία είναι ζωηρή: εμπόριο, ναυτιλία, βιοτεχνίες, τράπεζες! Οι μέτοικοι παρόλα αυτά δεν δικαιούνταν να είναι ιδιοκτήτες ακινήτων και πλήρωνα φόρο, το μετοίκιο. Επίσης, αρκετοί Αθηναίοι μισθοδοτούνταν από το κράτος¹, ιδίως ως μισθοφόροι ή ως τεχνίτες στα δημόσια έργα. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις χρησιμοποιούσαν περισσότερο δούλους και μετοίκους παρά Αθηναίους θήτες. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες δεν μπορούσαν να διαχειρισθούν μόνες τους την περιουσία τους και για αυτό η επίκληρος κόρη, δηλαδή η ανύπαντρη γυναίκα κληρονόμος μιας περιουσίας παντρευόταν υποχρεωτικά τον κοντινότερο άρρενα συγγενή που διαχειριζόταν την περιουσία της. Κατά τον Αριστοφάνη, όμως, οι λαϊκοί δικαστές πολλές φορές την «έδιναν» σε άλλο πρόσωπο, που τους δωροδοκούσε. Οι δούλοι αν και δεν είχαν ικανότητα δικαίου, είχαν δικαιοπρακτική ικανότητα και μπορούσαν να διαχειρίζονται ελεύθερα το «χρημάτιον» τους και να παρίστανται σε σχετικές δίκες. Αντίθετα στη Σπάρτη η οικονομία ήταν κλειστή, η γη κατανεμημένη σε ίσους κλήρους και το νόμισμα ογκώδες, ώστε να αποθαρρύνονται το εμπόριο, οι συναλλαγές και βέβαια η συγκέντρωση πλούτου, την οποία η κοινωνία αυτή απέρριπτε λόγω του στρατοκρατικού της χαρακτήρα.

4. Στην ελληνιστική εποχή οι ελληνικοί πληθυσμοί των ελληνιστικών βασιλείων διατηρούν και επαυξάνουν την οικονομική τους ελευθερία και ιδίως οι γυναίκες που πλέον διαχειρίζονται την περιουσία τους και διατηρούν επιχειρήσεις. Η Ρώμη από αγροτική μετατράπηκε ως τον 3^ο αιώνα π.Χ. σε αστική και εμπορική κοινωνία. Το δίκαιο της αποτελεί ως

¹ «Οι Αθηναίοι θήτες απέφευγαν όσο μπορούσαν τις εργασίες που λογίζονταν βάνανυες και μάλιστα όταν γίνονταν κατά παραγγελία και για λογαριασμό άλλου. Αντίθετα όχι μόνο δεν απέφευγαν αλλά επιδίωκαν την κωπηλασία στις τριήρεις μόλο που ήταν επίπονη, γιατί εργοδότης ήταν το κράτος» Ιστορία Ελληνικού Έθνους, Τόμος Γ2 σελ.20.

σήμερα τη βάση του αστικού δικαίου των περισσότερων κρατών, ιδίως του εμπράγματος. Οι γυναίκες είχαν πλήρη οικονομική ελευθερία, όταν ήταν χειράφετες πράγμα σύνηθες στην κλασική Ρώμη όπου οι περισσότεροι γάμοι ήταν *sine manu* και μόνο οι ιερείς τελούσαν γάμο *cum manu*, οπότε η γυναίκα τελούσε υπό την εξουσία του συζύγου της. Οι διάφορες κατακτημένες πόλεις είχαν αρκετή οικονομική ελευθερία ιδίως όταν απολάμβαναν του καθεστώτος της *civitas libera amica populi romani*.

5. Από την αρχή της παρακμής της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας άρχισε να διογκώνεται ο κρατικός παρεμβατισμός, που υπήρξε πολύ έντονος στην εποχή του Μ. Κωνσταντίνου. Στην ανατολή η Βυζαντινή Αυτοκρατορία συνεχίζει τη ρωμαϊκή παράδοση στο χώρο του δικαίου, αλλά ο απόλυτος χαρακτήρας της αυτοκρατορικής εξουσίας δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια οικονομικής ελευθερίας. Κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο η οικονομία αποκτά αγροτικό χαρακτήρα, λόγω της παρακμής των πόλεων εξαιτίας ιδίως των αραβικών επιδρομών. Κύριο μέλημα των Αυτοκρατόρων είναι η προστασία των ελεύθερων αγροτών από τους Δυνατούς μεγαλογαιοκτήμονες. Η πολιτική αυτή αποτυγχάνει και στην υστεροβυζαντινή περίοδο επικρατεί φεουδαρχία παράλληλη με τη δυτική. Στη Δύση μετά την κατάλυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας αρχίζει ο Μεσαίωνας. Οι δούλοι και οι ελεύθεροι πολίτες συναποτελούν τους δουλοπάροικους. Η κυριότητα του γαιοκτήμονα στο φέουδο γίνεται και κυριαρχία οπότε το φέουδο μετατρέπεται σε κρατίδιο, οι υπήκοοι του οποίου στερούνται οικονομικών και κάθε είδους δικαιωμάτων, πέραν του δικαιώματος να μην διωχθούν από το φέουδο. Ο ηγεμόνας δεν δικαιούταν να τους διώξει και αυτοί δεν δικαιούνταν να φύγουν. Από τη στιγμή που το *dominium* και το *imperium*, δηλαδή η κυριότητα της γης και η κρατική κυριαρχία ξεχωρίζουν, δημιουργούνται τα σύγχρονα εθνικά κράτη με πρώτο τη Γαλλία γύρω στα 1300.

6. Κατά την περίοδο της απολυταρχίας που ακολουθεί το κράτος συνεχίζει να ελέγχει την οικονομία, παρά την σταδιακή αστικοποίηση. Είναι η εποχή των συντεχνιών που ελέγχονται από το Βασιλιά. Η επιχειρηματική δράση είναι προνόμιο² που

² Η στερεότυπη γαλλική έκφραση *sous le privilege du rois* δήλωνε την αντίληψη ότι η οικονομική δράση δεν είναι δικαίωμα του καθενός αλλά προνόμιο που ο μονάρχης επιδαιτυλεύει σε όποιον υπήκοο του επιθυμεί. Και στην Αγγλία ο μόνος τρόπος να δημιουργηθεί εταιρία αρχικά ήταν μέσω βασιλικού διατάγματος, *royal charter*.

ασκείται μετά από παραχώρηση του μονάρχη. Οι τιμές καθορίζονται από το κράτος και το εμπόριο ρυθμίζεται αυστηρά. Κλασικό παράδειγμα αποτελούν οι *Ordonnances* του Λουδοβίκου του 14^{ου} στα μέσα του 17^{ου} αιώνα. Οι πρώτες ανώνυμες εταιρείες εμφανίζονται από τον 15^ο αιώνα. Ιδρύονται με κρατική πράξη και τους εκχωρούνται κυριαρχικά δικαιώματα. Πρόκειται για το σύστημα *octroi*. Παράλληλα η αστική τάξη αρχίζει να διεκδικεί περισσότερα δικαιώματα. Ήδη στην Αγγλία η βασιλική εξουσία έχει περιορισθεί και από το 17^ο αιώνα έχει αναδειχθεί το κοινοβούλιο ως κυρίαρχη πολιτική δύναμη. Στη χώρα αυτή οι φιλελεύθεροι οικονομικοί θεσμοί ευνόησαν την έναρξη της βιομηχανικής επανάστασης στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Η ιδεολογία του *laissez faire, laissez passer*³ σταδιακά επικρατεί του παρεμβατισμού και του προστατευτισμού.

7. Στην ηπειρωτική Ευρώπη σημείο καμπής της πολιτικής και οικονομικής εξέλιξης απειτέλεσε η Γαλλική Επανάσταση του 1789, μια επανάσταση με αστικό χαρακτήρα. Οι νέοι Κώδικες του Ναπολέοντα, Αστικός και Εμπορικός, όμως δεν απελευθέρωσαν πλήρως τις νέες δυνάμεις. Σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα οι φιλελεύθερες ιδέες επεκτείνονται σε ολόκληρη την Ευρώπη. Εντούτοις, σε αντίθεση με τον αγγλοσαξονικό χώρο η εκβιομηχάνιση στην ηπειρωτική Ευρώπη γίνεται υπό στενό κρατικό έλεγχο. Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα αρχίζει μια βαθιά οικονομική ύφεση, οι δασμοί και ο προστατευτισμός επανέρχονται, οι εθνικοί ανταγωνισμοί οξύνονται. Στον 20^ο αιώνα οι δύο αιματηροί Παγκόσμιοι Πόλεμοι, η Ρωσική Επανάσταση και ο Ψυχρός Πόλεμος θέτουν νέα δεδομένα. Μετά το 1945 γιγαντώνεται ο κρατικός παρεμβατισμός στις δυτικές χώρες, οι οποίες από την ελεύθερη μεταβαίνουν στη μεικτή οικονομία, όπου οι περισσότερες υπηρεσίες και πολλές βιομηχανίες είναι κρατικές και οι μισθοί και οι τιμές επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από το κράτος. Τα τελευταία 30 περίπου χρόνια παρατηρείται διεθνώς μια τάση φιλελευθεροποίησης σε όλο τον κόσμο. Οι χώρες του ανατολικού μπλοκ προβαίνουν σε μεταρρυθμίσεις και το 1989-1992 τα κομμουνιστικά και τα σοσιαλιστικά καθεστώτα καταρρέουν δίνοντας τη θέση τους σε φιλελεύθερες δημοκρατίες. Στη «Δύση» με πρώτες τις

³ Απόψεις του Turgot στη Γαλλία και του Adam Smith στην Αγγλία. Το βιβλίο του τελευταίου «Ο Πλούτος των Εθνών» που δημοσιεύθηκε το 1776 παραμένει κλασικό μέχρι σήμερα.

αγγλόφωνες χώρες αρχίζει μία -συνεχιζόμενη ως σήμερα και συνεχώς κλιμακούμενη- πορεία αποκρατικοποιήσεων ιδιωτικοποιήσεων, απορρύθμισης και απελευθέρωσης των αγορών, κατάργησης των κρατικών μονοπωλίων, μείωσης των φόρων και των δημοσίων δαπανών, ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων και άρσης του προστατευτισμού απέναντι στα ξένα προϊόντα. Η ηπειρωτική Ευρώπη παραμένει πιο κοντά στον παρεμβατισμό από τον αγγλόφωνο κόσμο. Οι χώρες του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου βαθμιαία αρχίζουν να διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στην παγκόσμια οικονομία. Όλο και περισσότερο προσεγγίζουν το σύστημα της ελεύθερης οικονομίας. Κορυφαίο παράδειγμα αποτελεί η Κίνα όπου από το 1978 γίνονται οικονομικές μεταρρυθμίσεις με αποτέλεσμα από κομμουνιστική να είναι σήμερα ήδη μεικτή οικονομία.

8. Η Ελλάδα αποτελεί τη χώρα με τη λιγότερο ελεύθερη οικονομία από τα 15⁴ (ως το 2003) κράτη μέλη της ΕΕ. Πρέπει να τονισθεί η συμβολή της τέως ΕΟΚ και νυν ΕΕ στη σταδιακή αλλαγή της ελληνικής οικονομίας επί το πιο ελεύθερο: δίκαιο ανταγωνισμού, απαγόρευση κρατικών ενισχύσεων, κατάργηση κρατικών μονοπωλίων στις μεταφορές, την τηλεπικοινωνία και την ενέργεια, απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος, κοινή νομισματική πολιτική, κατάργηση δασμών κλπ.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

1. Τα ελληνικά συντάγματα πριν το 1975 δεν περιείχαν ειδικές διατάξεις για τα οικονομικά δικαιώματα και τους οικονομικούς θεσμούς συνεχίζοντας έτσι την παράδοση της Γαλλικής Επανάστασης και των μετέπειτα ευρωπαϊκών συνταγμάτων που θεωρούσαν την οικονομική τμήμα της προσωπικής ελευθερίας. Στα πλαίσια της ισχύος των συνταγμάτων 1864/1911/1952 τόσο η θεωρία, όσο και η

⁴ Σύμφωνα με τον Index of Economic Freedom 2008 η Ελλάδα κατέχει την 80ή θέση ανάμεσα σε 157 κράτη με βαθμολόγηση 60/100 όπου 0 η εντελώς κλειστή και 100 η εντελώς ανοιχτή οικονομία. Η αμέσως προηγούμενη από τους 15 χώρα είναι η Ιταλία στην 64^η θέση, ενώ οι πλέον ελεύθερες οικονομίες της ΕΕ είναι της Ιρλανδίας (3^η) και του Ηνωμένου Βασιλείου (10^η). Η ελληνική οικονομία είναι στο μεταίχμιο μεταξύ των χαρακτηρισμών moderately free (μεικτή προς ελεύθερη) και mostly repressed (μεικτή προς κλειστή).

νομολογία είχαν τη γνώμη ότι η διάταξη του άρθρου 4 των συνταγμάτων αυτών κατά την οποία: «η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος» περιελάμβανε και την ελευθερία της οικονομικής δραστηριότητας⁵. Υπήρχε βέβαια και ειδική ρύθμιση της ιδιοκτησίας. Εξαιρέση αποτελεί το Σύνταγμα του 1927 που αναφέρεται στην εργασία. Το Σύνταγμα του 1975, αντίθετα, περιλαμβάνει πολλές σχετικές διατάξεις. Η γενική οικονομική ελευθερία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ.1: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην ...οικονομική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.» Το άρθρο 17 προστατεύει την ιδιοκτησία την οποία όμως θέτει υπό κοινωνική δέσμευση: « Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος.» Το άρθρο 22 αναφέρεται στο δικαίωμα εργασίας και το 23 στη συνδικαλιστική ελευθερία. Ειδικά στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία αναφέρεται το άρθρο 106 του οποίου παραθέτω τις πρώτες δύο παραγράφους: «1. Για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας. Λαμβάνει τα επιβαλλόμενα μέτρα για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, από την ατμόσφαιρα και τα υπόγεια ή υποθαλάσσια κοιτάσματα, για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και την προαγωγή ιδίως της οικονομίας των ορεινών, νησιωτικών και παραμεθόριων περιοχών. 2. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας.» Οι επόμενες παράγραφοι αφορούν την εθνικοποίηση επιχειρήσεων. Και άλλα άρθρα του Συντάγματος αναφέρονται άμεσα στο οικονομικό σύστημα της χώρας. Κατά το άρθρο 4 παρ.5 « Οι Έλληνες πολίτες

⁵ Κατά Γέροντα, Διοικητικό Οικονομικό Δίκαιο σελίδα 91: « Η διασταλτική αυτή ερμηνεία της συνταγματικής διάταξης, πρέπει να θεωρηθεί πραγματικά τολμηρή, μια και η συνέχεια αυτής της διάταξης «ουδείς καταδιώκεται...» αναφερόταν στην ελευθερία του προσώπου. Αυτή η άποψη, η οποία επικράτησε πλήρως, δικαιολογείται από την κυρίαρχη θέση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας στα πλαίσια του αστικού κράτους για το οποίο ίσχυε η αρχή της επικουρικότητας. »

συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους.» Κατά το άρθρο 25 παρ.4 « Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της εθνικής και κοινωνικής αλληλεγγύης.» Τέλος, το Έκτο Κεφάλαιο του Γ Τμήματος του οργανωτικού μέρους του Συντάγματος που ρυθμίζει τα της Βουλής είναι αφιερωμένο στη φορολογία και τη δημοσιονομική διαχείριση. Ενόψει βέβαια της διαπροσωπικής εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων κατά το άρθρο 25 παρ.1 εδάφιο γ' του Συντάγματος όλα τα δικαιώματα επηρεάζουν την οικονομική δραστηριότητα.

2. Πολλά σύγχρονα -ευρωπαϊκά και μη- συντάγματα κατοχυρώνουν ρητά την οικονομική ελευθερία μεταξύ των οποίων καταλέγονται της Ελβετίας, Ιταλίας, Ισπανίας, Τσεχίας, Σλοβακίας, Ουγγαρίας και του Λουξεμβούργου. Ο Θεμελιώδης Νόμος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας κατοχυρώνει μόνο την επαγγελματική ελευθερία. Επίσης, την οικονομική ελευθερία προστατεύει η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (άρθρο 23παρ1) και το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (άρθρο 6). Πολύ σημαντική για την Ελλάδα είναι η ρύθμιση του άρθρου 98 της ΣυνθΕΚ: «τα κράτη μέλη και η Κοινότητα δρουν σύμφωνα με την αρχή της οικονομίας της ανοιχτής αγοράς⁶ με ελεύθερο ανταγωνισμό, που ευνοεί την αποτελεσματική κατανομή των πόρων» .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΕΝΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1. Η οικονομική ελευθερία περιλαμβάνει την ελευθερία των συμβάσεων, την ελευθερία ίδρυσης εμπορικών εταιριών και άλλων ενώσεων προσώπων με οικονομικό σκοπό, την ελευθερία ανταγωνισμού, την επιχειρηματική γενικά ελευθερία την ελευθερία διαφήμισης, αλλά και ειδικότερα

⁶ Κατά τον Γέροντα στον οποίο αναφέρεται ο Γιαννακόπουλος στο: Η Προστασία του Ελεύθερου Ανταγωνισμού κατά την εκτέλεση των Διοικητικών Συμβάσεων, « η αρχή της οικονομίας της ανοιχτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό δεν επιβάλλει ένα αυστηρό και πλήρως καθορισμένο οικονομικό πρότυπο, αλλά διαμορφώνει ένα καθεστώς πλουραλιστικής διάστασης, το οποίο είναι ανοιχτό στις συνεχείς διορθωτικές παρεμβάσεις, προκειμένου να εναρμονισθεί με τον δυναμικό χαρακτήρα και τις βαθμίδες εξέλιξης της Κοινότητας » .

δικαιώματα όπως η ιδιοκτησία (αρ.17Σ), η επαγγελματική (αρ.5 και 22Σ) αλλά και η συνδικαλιστική ελευθερία(αρ.23Σ). Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία που κατοχυρώνεται στα άρθρα 5Σ και 106Σ περιλαμβάνει την ελευθερία της επιχειρηματικής δραστηριότητας, την ιδιωτική αυτονομία και την ελευθερία του ανταγωνισμού. Πρόκειται ουσιαστικά για τη γενική οικονομική ελευθερία, που είναι και το αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Θα γίνει όμως και μία σύντομη αναφορά στις ειδικές πτυχές και θεσμούς που προβλέπει το σύνταγμα διότι συνήθως μέσε στους θεσμούς αυτούς εφαρμόζεται η οικονομική ελευθερία αλλά και επειδή η συστηματική θεώρηση του όλου πλέγματος των συνταγματικών διατάξεων που αναφέρονται στην οικονομική πλευρά της ανθρώπινης δράσης συντελεί στην ορθότερη ερμηνεία τους.

2.Το δικαίωμα ιδιοκτησίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 17Σ. Και η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η ΕΣΔΑ κατοχυρώνουν την ιδιοκτησία. Η ΣυνθΕΚ όμως « δεν προδικάζει με κανένα τρόπο το καθεστώς της ιδιοκτησίας στα κράτη μέλη» . Η κυριότητα και τα λοιπά εμπράγματα δικαιώματα εμπίπτουν αναμφίβολα στην έννοια της ιδιοκτησίας που προστατεύει το Σύνταγμα. Στασιάζεται όμως το αν η συνταγματική προστασία καλύπτει και άλλα περιουσιακά δικαιώματα όπως τα ενοχικά και ιδίως οι απαιτήσεις, τα συμμετοχικά, τα δικαιώματα πνευματικής, εμπορικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας και τα «εκ του χαρτίου» δικαιώματα στο δίκαιο των αξιογράφων. Μέχρι σήμερα η πάγια νομολογία των ανώτατων ελληνικών δικαστηρίων έκρινε ότι η συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας περιορίζεται στα εμπράγματα δικαιώματα. Άρα προστατεύεται η κυριότητα επί του χαρτιού της μετοχής ή της επιταγής όχι όμως και τα δικαιώματα που ενσωματώνονται σε αυτό. Εντούτοις πρόσφατα ο Άρειος Πάγος αλλά και το ΣτΕ έκριναν ότι τα ενοχικά δικαιώματα προστατεύονται από την ΕΣΔΑ που έχει βέβαια υπερνομοθετική ισχύ. Η κλασική ερμηνεία του άρθρου 17 παραγνωρίζει ότι δεν βρισκόμαστε πλέον στην προβιομηχανική κοινωνία όπου κύρια πηγή πλούτου ήταν η γη, αλλά ήδη στη μεταβιομηχανική⁷. Σήμερα το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας τόσο των ατόμων όσο και των επιχειρήσεων δεν αποτελείται από εμπράγματα αλλά από ενοχικά δικαιώματα και δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας.

⁷ Βλέπε Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα σελίδες 1025-1032.

Οι τραπεζικές καταθέσεις και οι μετοχές έχουν συχνά πολύ μεγαλύτερη αξία από τα ακίνητα. Ενόψει λοιπόν της εξέλιξης της οικονομικής ζωής και με βάση την αντικειμενική ερμηνευτική μέθοδο⁸ αλλά και την αρχή της ευρείας ερμηνείας των εννοιών στο Σύνταγμα, ορθότερο είναι να δεχθούμε την ευρύτερη έννοια της ιδιοκτησίας που περιλαμβάνει όλα τα οικονομικώς αποτιμητά δικαιώματα και είναι πιο σύμφωνος με το πνεύμα του Συντάγματος και τη διεθνή τάση⁹. Η διανοητική μάλιστα ιδιοκτησία έχει και προσωπικό χαρακτήρα οπότε η μη προστασία της δεν συμβιβάζεται απόλυτα με την προστασία της αξίας του ανθρώπου, που αποτελεί την καταστατική αρχή της έννομης τάξης, αφού η πνευματική και επιστημονική δημιουργία αποτελεί σημαντική έκφραση της προσωπικότητας, αν και όχι τμήμα της.

3. Το Σύνταγμα θέτει την ιδιοκτησία υπό κοινωνική δέσμευση. Απαγορεύει την κατάχρηση δικαιώματος γενικά και αναγνωρίζει για πρώτη φορά το κοινωνικό στοιχείο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο άρθρο 25. Το άρθρο 17 αναγνωρίζει ειδικά το κοινωνικό περιεχόμενο της ιδιοκτησίας και έτσι αμβλύνει τον απόλυτο και ατομικιστικό χαρακτήρα που είχε στο παρελθόν. Παρόλα αυτά δεν μετατρέπει το ατομικό δικαίωμα σε κοινωνικό λειτούργημα. Εκτός από δικαίωμα η ατομική ιδιοκτησία είναι και θεσμός. Οι ιδιώτες υποχρεούνται να μην θίγουν την ιδιοκτησία και το κράτος οφείλει τόσο να μην την θίγει, όσο και να την προστατεύει από ιδιωτικές προσβολές. Το περιεχόμενο του δικαιώματος της ιδιοκτησίας περιλαμβάνει τα δικαιώματα διατήρησης (υπό την επιφύλαξη της αναγκαστικής απαλλοτριώσης), συντήρησης, μετατροπής, μετακινήσεως, χρήσεως και καρπώσεως, αλλά και το δικαίωμα διάθεσης του αντικειμένου της ιδιοκτησίας εν ζωή ή αιτία θανάτου. Η ελευθερία αποκτήσεως ιδιοκτησίας δεν εμπίπτει στο άρθρο 17 αλλά στο άρθρο 5Σ. Το Σύνταγμα δεν

⁸ Ο Δημητρόπουλος, αν και κατεξοχήν υποστηρικτής της αντικειμενικής μεθόδου ερμηνείας και της πρόσδοσης στις έννοιες που περιγράφουν το αντικείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων του ευρύτερου δυνατού χαρακτήρα, υποστηρίζει την παραδοσιακή ερμηνεία του όρου ιδιοκτησία ώστε να περιλαμβάνει μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα, με το επιχείρημα ότι άλλως θα δυσχερανθούν υπέρμετρα οι αναγκαστικές απαλλοτριώσεις λόγω της υποχρέωσης αποζημίωσης των φορέων ενοχικών δικαιωμάτων. Πάντως το επιχείρημα αυτό δεν αφορά τα συμμετοχικά και διανοητικά δικαιώματα (πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας).

⁹ Έτσι οι Δαγτόγλου, Βελλεντζάς, Γαζής, Κασιμάτης, Κόρσος, Κοτσίρης, Μητσόπουλος, Ρόκας, Τριανταφυλλόπουλος, Τσάτσος και άλλοι.

εγγυάται την απόκτηση ιδιοκτησίας, δηλαδή το δικαίωμα δεν έχει εξασφαλιστικό περιεχόμενο.

4. Στα άρθρα 22 και 23 του Συντάγματος βρίσκονται οι διατάξεις που ρυθμίζουν τις εργασιακές σχέσεις οι οποίες εξειδικεύονται από το εργατικό δίκαιο. Κατοχυρώνεται η ελευθερία εργασίας η θετική αλλά και η αρνητική, δηλαδή η απαγόρευση αναγκαστικής εργασίας· η επαγγελματική ελευθερία δηλαδή το δικαίωμα επιλογής και αλλαγής εργασίας από το οποίο προκύπτει ότι τα επαγγέλματα δεν είναι εκ των προτέρων καθορισμένα σε αριθμό, περιεχόμενο και σκοπό· το κοινωνικό δικαίωμα εργασίας ως μη αγώγιμη αξίωση εργασίας έναντι του κράτους, το οποίο οφείλει να ακολουθεί πολιτική πλήρους απασχόλησης· η συνδικαλιστική ελευθερία που περιλαμβάνει το δικαίωμα οργάνωσης, το δικαίωμα συλλογικής διαπραγματεύσεως -συλλογική αυτονομία και το δικαίωμα της απεργίας (διεξαγωγή εργατικών αγώνων). Για την παρούσα έρευνα ενδιαφέρει κυρίως το ότι η ελευθερία εργασίας αποκλείει την επιβολή κλειστού επαγγέλματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση του περιεχομένου της επιχειρηματικής ελευθερίας και της ιδιωτικής αυτονομίας, θα γίνει μία αναφορά στη σημασία του δικαιώματος αυτού και συγκεκριμένα στην κρισιμότητα του για την ομαλή λειτουργία της οικονομικής, πολιτικής αλλά και κοινωνικής ζωής.

1. Καταρχάς, αξίζει να τονισθεί η σημασία της οικονομικής ελευθερίας για την ευημερία της κοινωνίας. Η οικονομική επιστήμη αποδεικνύει ότι η ελεύθερη οικονομία οδηγεί στη μεγιστοποίηση της συνολικής ευημερίας σε μια κοινωνία με πέντε κυρίως τρόπους: δίνονται κίνητρα στα άτομα να δρουν αποτελεσματικά, επιτυγχάνεται αποτελεσματική κατανομή των πόρων, λειτουργεί ο ελεύθερος ανταγωνισμός που ωφελεί τους καταναλωτές και ευνοεί την καινοτομία, δημιουργούνται μεγάλες επιχειρήσεις που χάρις στις «οικονομίες κλίμακος» περιορίζουν το κόστος και αποφεύγονται οι στρεβλώσεις της αγοράς που προκαλεί ο υπέρμετρος παρεμβατισμός. Η πορεία των ανθρωπίνων

κοινωνιών τις τελευταίες δεκαετίες¹⁰, η ιστορική έρευνα και η παρατήρηση του παρόντος ενδεικνύουν ότι η κατοχύρωση της οικονομικής ελευθερίας αποτελεί τον σπουδαιότερο παράγοντα ευημερίας σε κάθε κοινωνία.

2.Καθόλου αντίθετη στην προηγούμενη (ωφελιμιστική) δικαιολόγηση της οικονομικής ελευθερίας δεν είναι η θέση της νομολογίας του ΓΟΣΔ ότι « αποστολή της ιδιοκτησίας στο σύστημα των ατομικών δικαιωμάτων είναι να διασφαλίσει στον φορέα του ατομικού δικαιώματος μια περιοχέ ελευθερίας στο χώρο των περιουσιακών δικαιωμάτων και να καταστήσει με αυτόν τον τρόπο δυνατή τη διαμόρφωση της ζωής του με δική του ευθύνη ». Η ατομική ιδιοκτησία αλλά και η οικονομική ελευθερία γενικά είναι όροι αναγκαίοι της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και τελικά στοιχεία ουσιώδη της ανθρώπινης αξίας. Ο αυτοπροσδιορισμός του ατόμου είναι η ειδοποιός διαφορά του ανθρώπου από τα λοιπά όντα και άρα η σημαντικότερη πλευρά της ανθρώπινης αξίας.

3.Επιπρόσθετα η ιστορική εμπειρία έχει αποδείξει τη στενή σχέση οικονομικής ελευθερίας και δημοκρατίας. Η ελεύθερη οικονομία προϋποθέτει αναγκαία την ύπαρξη πολλών άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων όπως η ελευθερία κίνησης και εγκατάστασης, η ελευθερία λόγου, η επαγγελματική αλλά και η συνδικαλιστική ελευθερία και η ελεύθερη διοχέτευση των πληροφοριών. Αν το κράτος αναγνωρίζει την επιχειρηματική ελευθερία αυτόματα¹¹ πρέπει να προνοεί και για ένα σημαντικό χώρο προσωπικής ελευθερίας. Το εμπόριο λοιπόν αποτελεί παράγοντα ελευθερίας. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία αποτελεί αντίβαρο στην κρατική εξουσία με την οποία βρίσκεται συχνά

¹⁰ Κατά τον Γέμτο (Οικονομία και Δίκαιο, τόμος Α 2003 σελίδες 109-111) «η βασική διαφορά της αγοραίας από τη σχεδιασμένη οικονομία που θεμελιώνει και την υπεροχή της ως θεσμικής οργάνωσης της οικονομικής ζωής είναι ότι χρησιμοποιεί το ίδιο συμφέρον ως εργαλείο αποτελεσματικής κοινωνικής συνεργασίας. Το σύστημα της σχεδιασμένης οικονομίας έχει ισχυρό κατασκευαστικό λάθος ως προς τον τρόπο συμπεριφοράς των ανθρώπων σε μεγάλες κοινωνικές μονάδες. Η υπεροχή της αγοραίας οικονομίας στηρίζεται σε μια επιστημονικά θεμελιωμένη θετική ανάλυση της λογικής των κοινωνικών διαδράσεων, σε μια τεχνολογική αποτίμηση της θεωρητικής ανάλυσης και σε μια δεοντολογική ανάλυση αποτελεσμάτων ευημερίας. Οι αναλύσεις αυτές ενισχύονται από το εμπειρικό γεγονός της κατάρρευσης των σχεδιασμένων οικονομιών στα πλαίσια αυτού που θεωρήθηκε από πολλούς ως το μεγαλύτερο στην ανθρώπινη ιστορία μακροσκοπικό πείραμα εμπειρικού ελέγχου μιας ανθρώπινης θεωρίας.»

¹¹ Περάκης, Γενικό Μέρος του Εμπορικού Δικαίου, σελ.25.

σε σχέση ανταγωνιστική. Η κατάργηση της οικονομικής ελευθερίας μεταβάλλει αναπόφευκτα τον πολίτη σε υπήκοο¹² και το καθεστώς από δημοκρατικό σε ολοκληρωτικό. Η δημοκρατία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς ελευθερία¹³ και μάλιστα χωρίς οικονομική ελευθερία.

4. Μία εξαιρετικά σημαντική συνέπεια της οικονομικής ελευθερίας σε διεθνές επίπεδο δεν έχει γίνει ακόμα αντιληπτή στον προσήκοντα βαθμό. Σε υπερεθνικό επίπεδο το εμπόριο και η οικονομική συνεργασία γενικά συντελούν στην επικοινωνία των λαών, σε πολιτικές και πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις και στη μεταφορά του νέου και του χρησίμου. Οι διεθνείς συναλλαγές οδηγούν όχι μόνο στην οικονομική ευημερία αλλά και στην ειρηνική συνύπαρξη των λαών. Το παράδειγμα της Ευρώπης μας αποδεικνύει ότι η οικονομική ενοποίηση, δηλαδή η δημιουργία μιας ενιαίας εσωτερικής αγοράς χωρίς δασμούς και άλλα εμπόδια εξασφάλισε την ειρήνη σε μια άπειρο που από αιώνες σπαρασσόταν από πολυετείς και αιματηρούς πολέμους. Πριν τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους είχε επικρατήσει προστατευτισμός στην οικονομική πολιτική. Η ελεύθερη οικονομική δράση είναι « πηγή ηρεμίας στην κοινωνία και φυγής του ανθρώπου από τα υστερικά σύνδρομα της προσωπικής και συλλογικής υπεροψίας, εθνικής, κομματικής και θρησκευτικής: οι κοινωνίες που έχουν αναπτύξει τον homo economicus είναι ήσυχες και ψύχραιμες κοινωνίες¹⁴ » .

5. Τέλος αξίζει να αναφερθεί η συσχέτιση της ελεύθερης οικονομικής δράσης με το κοινωνικό κράτος και τα κοινωνικά δικαιώματα. Η επιχειρηματική ελευθερία ως δικαίωμα αλλά και η ελεύθερη αγορά ως θεσμός, καθώς οδηγούν στη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας, προσφέρουν την απαραίτητη οικονομική βάση¹⁵ για την πραγματοποίηση της

¹² Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Δαγτόγλου στα «Ατομικά Δικαιώματα», τόμος 2^{ος} σελ. 1147 : «Αν η ιδιωτική αυτονομία αντικατασταθεί πλήρως ή σχεδόν πλήρως από την κρατική ετερονομία του ιδιώτη, ο άνθρωπος μεταβάλλεται από ελεύθερο πολίτη σε άβουλο δούλο ενός ολοκληρωτικού κράτους».

¹³ Κατά τον Δημητρόπουλο (Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό μέρος σελ. 3) : «Ελευθερία και δημοκρατία βαδίζουν παράλληλα.»

¹⁴ Γεωργακόπουλος ΔΕΕ 1997, 423.

¹⁵ Κατά Δαγτόγλου (Ατομικά Δικαιώματα τόμος 1^{ος} σελ. 75): «...όπου δεν υπάρχει ελευθερία δεν μπορούν ούτε τα κοινωνικά δικαιώματα να ικανοποιηθούν για πολύ. Η ανελευθερία καταπνίγει την ανθρώπινη πρωτοβουλία και προάγει τη διαφθορά, εμποδίζοντας έτσι την ανάπτυξη του εθνικού εισοδήματος και καταρρακώνοντας συγχρόνως την ποιότητα της ζωής. »

κοινωνικής πολιτικής. Έτσι χώρες με ακμαία, ανταγωνιστική και παραγωγική αγοραία οικονομία μπορούν να εξασφαλίζουν και ικανό επίπεδο κοινωνικών παροχών σε όσους το έχουν ανάγκη. Αντίθετα, χώρες με μεγάλη κρατική παρέμβαση που καταπνίγει την επιχειρηματική ελευθερία, αποτυγχάνουν στην κοινωνική τους πολιτική, που είναι ο ίδιος – υποτίθεται – ο σκοπός του έντονου παρεμβατισμού. Επομένως, η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία και ελευθερία δεν βρίσκεται άνευ ετέρου σε σχέση αντίθεσης προς τα αιτήματα κοινωνικής δικαιοσύνης, υπό τον όρο βέβαια ότι η τελευταία νοείται ως ενίσχυση των πραγματικά ασθενέστερων μέσω επιδομάτων, χωρίς στρεβλώσεις στην αγορά και κρατικιστικές πολιτικές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ

1. Η γενική οικονομική ελευθερία καθιερώνεται ως δικαίωμα στο άρθρο 5Σ και η οικονομική ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία καθιερώνεται ως θεσμός¹⁶ στο άρθρο 106Σ. Σήμερα σε κάθε δικαίωμα αντιστοιχεί και ένας θεσμός και έτσι επιτυγχάνεται η σύζευξη υποκειμενικού και αντικειμενικού. Πάντως όλοι οι θεωρητικοί συμφωνούν ότι η οικονομική ελευθερία είναι δικαίωμα αλλά και θεσμική εγγύηση. Το άρθρο 106 αναφέρεται στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία για να την περιορίσει, αλλά ο περιορισμός¹⁷ προϋποθέτει λογικά την καταρχήν αναγνώριση της ελευθερίας της οικονομικής πρωτοβουλίας.

2. Ας ξεκινήσουμε από την ελευθερία των συμβάσεων που αποτελεί τη βάση της ιδιωτικής αυτονομίας και της ελεύθερης επιχειρηματικής δράσης. Η συμβατική ελευθερία αναλύεται σε τρεις επιμέρους ελευθερίες¹⁸: ελευθερία να συνάψει ή να μη συνάψει κανείς σύμβαση, ελευθερία επιλογής του προσώπου του αντισυμβαλλομένου και ελευθερία καθορισμού

¹⁶ Κατά τον Δημητρόπουλο (Γενική Συνταγματική Θεωρία σελ.72-73) : « Όπως η έννομη σχέση έτσι και ο θεσμός αποτελεί νομικό μόρφωμα αντικειμενικής υφής. Το σύγχρονο Σύνταγμα κατοχυρώνει ταυτόχρονα δικαιώματα αλλά και θεσμούς. Η συνταγματική κατοχύρωση θεσμών κατά κανόνα συνεπάγεται την αναγνώριση συνταγματικών δικαιωμάτων, η οποία έχει και η ίδια θεσμική διάσταση. »

¹⁷ Δεν πρόκειται πράγματι για περιορισμό αλλά για προσδιορισμό και οριοθέτηση του δικαιώματος.

¹⁸ Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα σελ. 178.

του περιεχομένου της σύμβασης από τα μέρη. Επομένως δεν μπορεί καταρχήν κανείς να υποχρεωθεί να συνάψει σύμβαση (αρνητική συμβατική ελευθερία) ούτε να καθορίζονται οι όροι από το νόμο. Επίσης η σύμβαση δεσμεύει τα μέρη (αρχή του *pacta sunt servanda*) και κανονικά δεν μπορεί να λύεται από το ένα μέρος μονομερώς. Η ελευθερία των συμβάσεων συνιστά το σπουδαιότερο τμήμα της ιδιωτικής αυτονομίας η οποία όμως περιέχει και άλλα στοιχεία όπως η ελευθερία χρήσης και διάθεσης της ιδιοκτησίας. Η συμβατική ελευθερία και η ιδιωτική αυτονομία αποτελεί τον κανόνα, ενώ οι οριοθετήσεις και οι περιορισμοί την εξαίρεση.

3. Η επιχειρηματική ελευθερία που ερείδεται, όπως ήδη ειπώθηκε, στη συμβατική περιέχει πρώτα από όλα την ελευθερία ίδρυσης κερδοσκοπικών ενώσεων, δηλαδή την ελευθερία σύστασης, οργάνωσης και λειτουργίας εμπορικών εταιριών και άλλων ενώσεων με κερδοσκοπικό σκοπό. Στη σύγχρονη ιδίως εποχή κάθε σημαντική επιχειρηματική πρωτοβουλία απαιτεί μεγάλη συγκέντρωση κεφαλαίων που μόνο μέσω της σύμπληξης ενώσεων μπορεί να επιτευχθεί. Οι εταιρίες δεν εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 12Σ που αφορά μόνο τα σωματεία, αλλά στο άρθρο 5παρ.1Σ. Η ελευθερία του εμπορίου και της βιομηχανίας περιλαμβάνει λοιπόν το δικαίωμα να ιδρύει κανείς και να εκμεταλλεύεται, χωρίς εμπόδια διοικητικής ή συντεχνιακής μορφής, ιδιωτικές επιχειρήσεις εμπορικού και βιομηχανικού χαρακτήρα¹⁹. Η ίδρυση εταιριών δεν μπορεί να εξαρτάται από έλεγχο σκοπιμότητας, ούτε να μην επιτραπεί με τη δικαιολογία ότι ο κλάδος είναι κορεσμένος. Βέβαια ο νόμος μπορεί να αξιώνει την επιλογή ορισμένου εταιρικού τύπου για την άσκηση μιας δραστηριότητας π.χ. οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις και τα πιστωτικά ιδρύματα πρέπει να έχουν τη μορφή ανώνυμης εταιρίας. Καταρχήν δεν συμβιβάζεται με το 5παρ.1Σ η από το κράτος αναγκαστική τροποποίηση του καταστατικού ή η αλλαγή της διοίκησης μιας ιδιωτικής εταιρίας. Περαιτέρω η αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος συμμετοχής στην οικονομική ζωή, την οποία το κράτος κατά το άρθρο 25Σ οφείλει να εξασφαλίζει, προϋποθέτει τη θεσμοθέτηση από την πολιτεία κατάλληλων εταιρικών μορφών και την αποχή από διοικητικές επεμβάσεις στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των επιχειρήσεων.

¹⁹ Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα σελ.181.

4.Κεφαλαιώδους σημασίας είναι βέβαια η ελευθερία ανταγωνισμού που αποτελεί το «μυοκάρδιο» της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας και εκτός από δικαίωμα συνιστά και θεσμό²⁰. Η ανταγωνιστική αγορά είναι θεσμός που προστατεύεται από το Σύνταγμα αντικειμενικά όχι μόνο για το συμφέρον των ίδιων των ανταγωνιστών, αλλά και λόγω του γενικού συμφέροντος. Η ελευθερία του ανταγωνισμού αναλύεται σε τρεις συνιστώσες: ελευθερία πρόσβασης στην αγορά, ελευθερία ανταγωνισμού μέσα σε αυτήν και απαγόρευση του αθέμιτου ανταγωνισμού. Ο ελεύθερος ανταγωνισμός αποτελεί *conditio sine qua non* της βελτίωσης της ποιότητας των προϊόντων και των υπηρεσιών, της διαμόρφωσης τιμών ευνοϊκών για τον καταναλωτή και γενικά της ανάπτυξης της οικονομίας. Είναι ο μόνος αληθινά αποτελεσματικός τρόπος προστασίας του καταναλωτή που αντισταθμίζει την οικονομικά ανισότητα των συμβαλλομένων (επιχείρηση και καταναλωτής) και εξασφαλίζει την οικονομική ευρωστία επιχειρήσεων και νοικοκυριών.

5.Το κράτος συνεπώς υποχρεούται με θετικά μέτρα να προασπίζει τον ελεύθερο ανταγωνισμό και, κατά μείζονα λόγο, να μην υιοθετεί -καταρχήν τουλάχιστον- πολιτικές που τον βλάπτουν όπως ιδίως οι εξής²¹: α) κρατικός καθορισμών τιμών με διατίμηση ή θέσπιση ανώτατης ή κατώτατης τιμής, που αντίκειται και στη συμβατική ελευθερία β) κρατικός καθορισμός του περιθωρίου κέρδους των επιχειρήσεων: εκμηδενίζει τον ανταγωνισμό, αφού ούτε μέσω του κόστους και της ποιότητας του αγαθού μπορεί να γίνει γ) διαμόρφωση ιδιωτικών μονοπωλίων δ) συμπράξεις μεγάλων επιχειρήσεων και εναρμονισμένες πρακτικές (καρτέλ) που παρακωλύουν, περιορίζουν ή νοθεύουν τον ανταγωνισμό ε) κρατική ενίσχυση επιχειρήσεων ή και κλάδων παραγωγής που νοθεύει τον ανταγωνισμό στ) απαγόρευση διαφημίσεως (βλέπε επόμενη παράγραφο) ζ) περιορισμός της ελεύθερης επιλογής των καταναλωτών μεταξύ περισσοτέρων προσφορών. Ιδιαίτερη σημασία έχει για τα θέματα αυτά το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο που ενδιαφέρεται έντονα για τη δημιουργία μιας

²⁰ Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα σελ. 1156: « Το Σύνταγμα κατοχυρώνει τον ελεύθερο ανταγωνισμό τόσο ως υποκειμενικό ατομικό δικαίωμα όσο και ως αντικειμενική θεσμική εγγύηση. »

²¹ Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα σελ. 1158- 1159.

ενιαίας, ελεύθερης, ανοιχτής και « άκρως ανταγωνιστικής²²» εσωτερικής αγοράς χωρίς στρεβλώσεις. Για το σκοπό αυτό πέρα από την τελωνειακή και νομισματική ένωση και την απαγόρευση κρατικών ενισχύσεων, γίνεται προσπάθεια να εναρμονισθούν τα εθνικά δίκαια σε όλους τους τομείς που άπτονται της οικονομικής δράσης: εργασιακές σχέσεις, περιβάλλον, προστασία καταναλωτών, επαγγελματική παιδεία κλπ, ώστε να είναι δυνατή η απρόσκοπτη κυκλοφορία των προσώπων, κεφαλαίων, αγαθών και υπηρεσιών που συνιστά τη θεμελιωδέστερη ίσως επιδίωξη της ΕΕ.

6.Κεντρικό ζήτημα της οικονομίας της αγοράς αποτελεί η ελευθερία της διαφήμισης. Η ελευθερία αυτή είναι αναγκαίος όρος για την ανταγωνιστική λειτουργία της αγοράς και μπορεί να θεωρηθεί τμήμα της ελευθερίας ανταγωνισμού. Διαφήμιση είναι κάθε μήνυμα που επιδιώκει να επηρεάσει τον αποδέκτη του υπέρ ή κατά του αντικειμένου του. Διακρίνεται σε εμπορική και σε μη εμπορική. Η μη εμπορική (πολιτική ή κοινωνική)καλύπτεται από την ελευθερία γνώμης. Εδώ μας ενδιαφέρει η εμπορική διαφήμιση δηλαδή κάθε μήνυμα που επιχειρεί να επηρεάσει τον αποδέκτη να «αγοράσει» το αγαθό ή την υπηρεσία που διαφημίζεται. Η εμπορική διαφήμιση εντάσσεται στην οικονομική ελευθερία. Έχει μεγάλη σημασία για την είσοδο στην αγορά νέων προϊόντων, για τον ορθό σχηματισμό της δικαιοπρακτικής βούλησης των καταναλωτών μέσω της σύγκρισης της ποιότητας και της τιμής των αγαθών αλλά και για την ελευθερία γνώμης. Οριοθετήσεις και περιορισμοί της διαφήμισης είναι δυνατοί ιδίως για την προστασία του καταναλωτή και της ανηλικότητας αλλά δεν μπορούν να φθάσουν στην απαγόρευση της διαφήμισης ενός νόμιμα παραγόμενου προϊόντος ή υπηρεσίας. Χωρίς ελεύθερη διαφήμιση προσβάλλεται καίρια η οικονομική ελευθερία²³ όχι μόνο του παραγωγού αλλά και του καταναλωτή.

²² Κατά τη διατύπωση της Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης : «η Ένωση εργάζεται για την ...άκρως ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία της αγοράς με στόχο τη πλήρη απασχόληση και την κοινωνική πρόοδο».

²³ Όπως παρατηρεί ο Χρυσόγονος (Ατομικά και κοινωνικά Δικαιώματα σελ.182): Είναι αδιαμφισβήτητο ότι στη σημερινή κοινωνία η δημοσιοποίηση σε μια περισσότερο ή λιγότερο ευρεία κλίμακα της προσφοράς συγκεκριμένων αγαθών και υπηρεσιών αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την επιτυχή προώθησή τους στην αγορά. Έτσι η διαφήμιση καθίσταται της άσκησης οικονομικής δραστηριότητας γενικά. Κατά συνέπεια η ελεύθερη διαφήμιση αποτελεί ουσιώδες συστατικό στοιχείο της ελεύθερης αγοράς και η συνταγματική κατοχύρωσή της ελευθερίας της διαφήμισης άμεση απόρροια της αρχής της οικονομικής ελευθερίας. Επομένως οι

7. Η ελευθερία του ανταγωνισμού επιβάλλεται να γίνεται σεβαστή από την Διοίκηση στο πλαίσιο της σύναψης από αυτήν συμβάσεων είτε διοικητικών είτε ιδιωτικών. Πρέπει να εξασφαλίζεται ο ελεύθερος και ανόθευτος ανταγωνισμός κατά τη διενέργεια διαγωνισμών. Η προστασία του ανταγωνισμού στο πλαίσιο των διοικητικών συμβάσεων επιτυγχάνεται στο προσυμβατικό στάδιο. Έτσι πέραν της οικονομικής ελευθερίας των επιχειρήσεων και των φορέων τους, ωφελείται ο κάθε πολίτης αφού γίνεται εξοικονόμηση δημοσίου χρήματος. Συνεπώς η προστασία του ανταγωνισμού αποτελεί έκφραση του δημοσίου συμφέροντος, τόσο σε εθνικό, όσο και σε κοινοτικό επίπεδο. Η ΕΕ έχει θεσπίσει ειδικές σχετικές οδηγίες. Μερικές έχουν μεταφερθεί με το Ν.2522/1997.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΚΤΟ: ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

1. Φορείς του εν λόγω δικαιώματος είναι καταρχήν όλα τα φυσικά πρόσωπα. Μάλιστα και οι μέτοχοι ανωνύμων εταιριών πρέπει να θεωρούνται ότι προστατεύονται, αφού είναι στην ουσία «ιδιοκτήτες» της εταιρίας. Ως προς τους αλλοδαπούς μπορούν να υπάρξουν κάποιοι ειδικοί περιορισμοί αν και η οικονομική ελευθερία κατοχυρώνεται χωρίς διάκριση μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών²⁴. Βέβαια ειδικά για τους αλλοδαπούς των άλλων κρατών μελών της ΕΕ το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει κάθε διάκριση των πολιτών της Ένωσης λόγω ιθαγένειας. Έτσι π.χ. η απαγόρευση απόκτησης ακινήτων στις παραμεθόριες περιοχές δεν αφορά τους κοινοτικούς αλλοδαπούς.

2. Φορείς του δικαιώματος αυτού είναι και τα νομικά πρόσωπα. Βέβαια το άρθρο 5παρ.1 αναφέρεται στην ελεύθερη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας. Όμως και τα νομικά πρόσωπα και μάλιστα οι ενώσεις προσώπων (όπως οι εμπορικές εταιρίες) αποτελούν εκδήλωση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Γίνεται λοιπόν παγίως δεκτό ότι φορείς του

περιορισμοί της διαφήμισης δεν μπορούν να πλήξουν τον πυρήνα της ελευθερίας αυτής, φθάνοντας ως την ολοκληρωτική απαγόρευση διαφήμισης ενός νόμιμα παραγόμενου προϊόντος ή μιας νόμιμα παραγόμενης υπηρεσίας.

²⁴ Κατά τον Δημητρόπουλο (ό.π. σελ.127): «Τα οικονομικά και τα δικαιώματα του κοινωνικού χώρου παρέχονται κατά κανόνα όχι μόνο στους ημεδαπούς αλλά και στους αλλοδαπούς».

δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας είναι και τα νομικά πρόσωπα και ιδίως οι εμπορικές εταιρίες. Αν και κανείς δεν αμφισβητεί ότι όλα τα ΝΠΙΔ είναι φορείς των συνταγματικών δικαιωμάτων (πλην όσων αρμόζουν στην ανθρώπινη φύση π.χ. η ζωή) και επομένως και της οικονομικής ελευθερίας, υπάρχει ζωηρή διχογνωμία ως προς το ζήτημα αν και τα ΝΠΙΔ είναι φορείς συνταγματικών δικαιωμάτων. Κατά την κρατούσα στην Ελλάδα άποψη τα ΝΠΙΔ δεν είναι φορείς δικαιωμάτων αφού αποτελούν προεκτάσεις, βραχίονες του κράτους κατά του οποίου στρέφονται καταρχήν τα ατομικά δικαιώματα. Ακόμα ο Δαγτόγλου δέχεται ότι και οι δημόσιες επιχειρήσεις που είναι οργανωμένες ως ΝΠΙΔ (συνήθως ΑΕ) δεν είναι φορείς της συνταγματικά κατοχυρωμένης οικονομικής ελευθερίας και συνεπώς δεν μπορούν να την αντιτάξουν κατά του κράτους. Σύμφωνα όμως με άλλη άποψη και τα ΝΠΙΔ είναι φορείς συνταγματικών δικαιωμάτων αφού στη σύγχρονη έννομη τάξη έχει χωρήσει υπέρβαση της κλασικής διάκρισης του δικαίου σε δημόσιο και ιδιωτικό²⁵. Τα θεμελιώδη δικαιώματα δεν είναι πλέον μόνο « υποκειμενικά δίκαια» αλλά και αντικειμενικά αξιώματα που ισχύουν σε ολόκληρη την έννομη τάξη. Η άποψη αυτή επικαλείται ως επιχείρημα τις αντιφάσεις της παραδοσιακής θεωρίας που δέχεται εξαιρέσεις από τον κανόνα ότι τα ΝΠΙΔ είναι φορείς και τα ΝΠΙΔ δεν είναι, στην πρώτη περίπτωση εξαιρώντας τις δημόσιες επιχειρήσεις και στη δεύτερη αναγνωρίζοντας δικαιώματα σε μερικά ΝΠΙΔ, όπως τα ΑΕΙ και τα εκκλησιαστικά ΝΠ. Άρα κατά την άποψη αυτή όλα τα νομικά πρόσωπα είναι φορείς θεμελιωδών δικαιωμάτων.

3.Κρατεί η άποψη²⁶ ότι η οικονομική ελευθερία στρέφεται αποκλειστικά κατά του κράτους και ότι στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών αναπτύσσει μόνο έμμεση τριτενέργεια. Παρόλα αυτά ορθότερη είναι η γνώμη σύμφωνα με την οποία τα δικαιώματα εφαρμόζονται και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, όπως άλλωστε ρητά πλέον το άρθρο 25 παρ.1 εδ.γ Σ ορίζει. Στη σημερινή ενιαία ανθρωπιστική έννομη τάξη τα δικαιώματα προστατεύουν και από τη δημόσια και από την ιδιωτική εξουσία. Η θέση αυτή δεν οδηγεί σε παράδοξο αν λάβουμε υπόψη την ολοκληρωμένη σύγχρονη θεωρία περί θεμελιωδών

²⁵ Δημητρόπουλος ό.π σελ. 128-131.

²⁶ Κατά τον Δαγτόγλου: « Η άμεση τριτενέργεια της ελευθερίας των συμβάσεων θα στερούσε την ελευθερία αυτή του αντικειμένου της.».

δικαιωμάτων του Δημητρόπουλου²⁷. Η θεσμική προσαρμογή αντιμετωπίζει επιχειρήματα όπως του Δαγτόγλου περί στέρξης της ελευθερίας αυτής από το αντικείμενό της. Άρα η οικονομική ελευθερία αποτελεί «αντικειμενικό δίκαιο» που δεσμεύει τόσο το κράτος όσο και τους ιδιώτες, οι οποίοι όμως οφείλουν μόνο να μην τη θίγουν όχι και να την προστατεύουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΒΔΟΜΟ: ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΗΣ

Α. Γενικές οριοθετήσεις.

1. Το άρθρο 5παρ.1Σ περιέχει την τριάδα των γενικών οριοθετήσεων που προσδιορίζουν το πεδίο της νόμιμης άσκησης όλων των δικαιωμάτων και φυσικά της οικονομικής ελευθερίας η οποία άλλωστε κατοχυρώνεται στην ίδια διάταξη. Πολλοί θεωρητικοί²⁸ δεν προβαίνουν σε διάκριση ανάμεσα στις οριοθετήσεις και τους περιορισμούς. Ορθό είναι όμως να ξεχωρίσουμε με σαφήνεια την οριοθέτηση που καθορίζει τη μέγιστη δυνατή έκταση του δικαιώματος από τον περιορισμό που αποτελεί συρρίκνωση του δικαιώματος επιτρεπτή μόνο στα πλαίσια ειδικών σχέσεων και εφόσον είναι αιτιώδης. Όταν η παρεμποδιζόμενη δράση βρίσκεται εκτός του αντικειμένου του δικαιώματος ή της νόμιμης άσκησης του δεν πρόκειται για περιορισμό αλλά για απλή επίδραση²⁹. Πριν κατ' ουσία ασχοληθήκαμε με το προστατευόμενο αγαθό του δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας και της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας και με τους φορείς του, δηλαδή με τον πυρήνα

²⁷ Βλέπε Δημητρόπουλο, *Συνταγματικά Δικαιώματα* σελ.85-100 για τα θέματα της διαπροσωπικής ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, των θεωριών της άμεσης και της έμμεσης τριτενέργειας και την τριτενέργεια στον ελληνικό νομικό χώρο. «Τριτενέργεια είναι η προς τα πρόσωπα κατευθυνόμενη και κυρίως από την κρατική εξουσία πραγματοποιούμενη αμυντική νομική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία εξασφαλίζει την ακώλυτη άσκησή τους, εξαναγκάζοντας τις απειλητικές αντικοινωνικές δυνάμεις να απέχουν από κάθε προσβολή της ανθρώπινης αξίας.» Ο Δημητρόπουλος θεωρεί τον όρο αδόκιμο αφού εμπνέεται από την παλιά δυαδική έννομη τάξη. Δεν δέχεται την κατασκευή της έμμεσης τριτενέργειας.

²⁸ Ο Δαγτόγλου, ο Χρυσόγονος, ο Γεωργακόπουλος, ο Γέροντας, ο Τάχος και άλλοι.

²⁹ Αυτός που ισχυρίζεται ότι θίγεται η συμμετοχή του στην οικονομική ζωή της χώρας, επειδή το μικρό του κατάστημα απειλείται από γειτονικό πολυκατάστημα δεν έχει δίκαιο, αφού στο περιεχόμενο της οικονομικής ελευθερίας δεν είναι η επιτυχία στην αγορά, αλλά αντίθετα η ελευθερία του ανταγωνισμού. Η παρεμποδιζόμενη δράση εδώ δεν emπίπτει καν στο περιεχόμενο του δικαιώματος, οπότε παρέλκει η εξέταση της νομιμότητας της άσκησής του.

του δικαιώματος. Τώρα προχωρούμε στην περιφέρεια του δικαιώματος, δηλαδή στην άσκηση. Άσκηση είναι η κατά τόπο, χρόνο και τρόπο συγκεκριμένη υλοποίηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Η άσκηση είναι νόμιμη όταν δεν εκφεύγει του ορίου που θέτουν οι γενικές οριοθετήσεις που περιλαμβάνονται στο 5παρ.1Σ.

2.Οι τρεις γενικές ρήτρες που οριοθετούν τη νόμιμη άσκηση όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι οι παρακάτω: 1. συνταγματική νομιμότητα 2. κοινωνικότητα 3. χρησιμότητα. Καθένας δικαιούται να συμμετέχει στην οικονομική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Η πρώτη ρήτρα είναι η ρήτρα της νομιμότητας. Η άσκηση κάθε δικαιώματος δεν μπορεί να παραβιάζει τους νόμους που είναι σύμφωνοι με το Σύνταγμα. Δεν είναι π.χ. νόμιμη η άσκηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας όταν παραβιάζεται ο ΚΟΚ ή οι διατάξεις για την υγιεινή και ασφάλεια στους χώρους εργασίας ή οι πολεοδομικοί κανόνες ή άλλοι γενικοί νόμοι που είναι σύμφωνοι προς το Σύνταγμα.

3.Η ρήτρα της κοινωνικότητας περιλαμβάνει το σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων και του γενικού συμφέροντος. Η αρχή της κοινωνικότητας καθιερώνεται στο άρθρο 25παρ.2Σ και έχει δύο διαστάσεις: προς τον κάθε ένα κοινωνό→ τα δικαιώματα των άλλων (5παρ1Σ) και προς όλους μαζί δηλαδή προς το κοινωνικό σύνολο→ γενικό συμφέρον (25 και 106Σ). Για την ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία προβλέπεται ρητά η οριοθέτηση του γενικού συμφέροντος, η οποία όμως ισχύει για όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα ούτως ή άλλως. Συχνά το γενικό συμφέρον αναφέρεται στη νομολογία αλλά και τη θεωρία ως δημόσιο ή κοινωνικό συμφέρον. Για την εξειδίκευση αυτής της αόριστης έννοιας πρέπει να έχει κανείς κατά νου ότι «η ευημερία του ατόμου οφείλει κατά το Σύνταγμα να αποτελεί βασική επιδίωξη³⁰ του σύγχρονου δημοκρατικού κοινωνικού κράτους». Τη βάση για την ορθή αντιμετώπιση του εν λόγω ζητήματος αποτελεί ο συγκεκρισμός δημοσίου και ιδιωτικού συμφέροντος. Ατομικό και γενικό συμφέρον, δημόσιο και ιδιωτικό είναι ισοδύναμα στη σύγχρονη έννομη τάξη. Καθένας οφείλει να επιδιώκει το ατομικό του συμφέρον στα πλαίσια του γενικού συμφέροντος το οποίο αποτελεί τη σύνθεση των συμφερόντων των φορέων των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Δεν

³⁰ Δημητρόπουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος, σελ. 181.

συνάγεται από το Σύνταγμα κάποια γενική αρχή υπεροχής του δημοσίου συμφέροντος. Η γενική και αόριστη επίκληση του δημοσίου συμφέροντος αποτελεί κίνδυνο για τα δικαιώματα. Ιδίως το δικαίωμα της οικονομικής ελευθερίας έχει δεχθεί πολλούς περιορισμούς λόγω «δημοσίου συμφέροντος» και τα δικαστήρια τις περισσότερες φορές τους κρίνουν σύμφωνους προς το Σύνταγμα αβίαστα και αβασάνιστα. Επιπλέον, η άσκηση της οικονομικής ελευθερίας δεν πρέπει να παραβιάζει τα δικαιώματα των άλλων και κυρίως τα θεμελιώδη τους δικαιώματα που συνιστούν εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας. Η οριοθέτηση αυτή είναι έκφραση της απόλυτης αμυντικής ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η επιχειρηματική δράση των ιδιωτών δεν μπορεί να θίγει δικαιώματα άλλων π.χ. αξιοπρέπεια, ιδιοκτησία, ζωή, υγεία κλπ.

4. Η ρήτρα της χρησιότητας επιβάλλει η άσκηση των δικαιωμάτων να μην είναι αντίθετη προς τα χρηστά ήθη, την καλή πίστη και να μην γίνεται καταχρηστικά. Τα χρηστά ήθη δεν είναι τίποτα άλλο από τα καλά ήθη κατά την αντίληψη των κοινωνιών, δηλαδή οι αντιλήψεις περί ηθικής του μέσου και εμφρόνως σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου. Η απαγόρευση ανήθικης άσκησης των δικαιωμάτων δεσμεύει τον κοινό νομοθέτη και διαχέεται σε ολόκληρη την έννομη τάξη, αφού ισχύει για όλα³¹ τα δικαιώματα. Το άρθρο 25 παρ.3Σ ρητά απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος, δηλαδή την νομότυπη μεν, αλλά υπερβολική και ως εκ τούτου μη ανεκτή από την έννομη τάξη άσκηση του δικαιώματος. Αν και το δικαίωμα ασκείται καταρχήν νομίμως, η υπερβολική και συνεπώς κακή χρήση του για σκοπούς ξένους προς την έννομη τάξη οδηγεί στη μετάβαση από τη νομιμότητα στην παρανομία. Η κατάχρηση αποτελεί αμφίβιο νομικό μόρφωμα. Στα οικονομικά δικαιώματα είναι αρκετά συνηθισμένες οι περιπτώσεις κατάχρησης και για αυτό υπάρχει παραδοσιακά το 281ΑΚ το οποίο σήμερα εξειδικεύει την ιεραρχικά ανώτερη συνταγματική διάταξη του άρθρου 25παρ.2.

B. Ειδικά προβλεπόμενες οριοθετήσεις.

5. Το Αρ.106 έχει σκοπό να περιορίσει, για την ακρίβεια να προσδιορίσει, την οικονομική ελευθερία, την οποία έτσι

³¹ Στασιάζεται το αν η ρήτρα των χρηστών ηθών περιορίζεται στο 5παρ.1 ή ισχύει για όλα τα δικαιώματα. Βέβαια το θέμα δεν έχει σημασία για την οικονομική ελευθερία που ούτως ή άλλως κατοχυρώνεται στο άρθρο 5. Ορθότερη παρόλα αυτά φαίνεται η άποψη ότι και η γενική ρήτρα της χρησιότητας εφαρμόζεται σε όλα τα δικαιώματα.

αναγνωρίζει και κατοχυρώνει ως θεσμό. Περιέχει λοιπόν τρεις ειδικές οριοθετήσεις εμπνευσμένες από το Ιταλικό Σύνταγμα. Οι δύο έχουν χαρακτήρα ηθικό και η μια οικονομικό. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, λοιπόν, δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας. Τα δύο πρώτα κριτήρια είναι στην ουσία αυτονόητα, αφού η αξία του ανθρώπου³² αποτελεί καταστατική αρχή της έννομης τάξης. Και η ελευθερία, που κατά την έννοια του 106παρ.2Σ περιλαμβάνει όλες τις ατομικές ελευθερίες, εντάσσεται στη ρήτρα της κοινωνικότητας και μάλιστα στα δικαιώματα των άλλων που περιέχονται ήδη στο άρθρο 5παρ.1Σ. Επομένως η μόνη οριοθέτηση που χρήζει ειδικής ανάπτυξης είναι αυτή που αφορά τη μη βλάβη της εθνικής οικονομίας.

6. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν μπορεί να αναπτύσσεται προς βλάβη της εθνικής οικονομίας, άρα το κράτος δικαιούται να παρεμβαίνει για την προστασία της εθνικής οικονομίας, η οποία αποτελεί εξειδίκευση του γενικού συμφέροντος. Για την ορθή ερμηνεία της διάταξης αυτής όμως -που έχει θεσπισθεί σε εποχή που κρατούσαν διαφορετικές οικονομικές αντιλήψεις- πρέπει να έχει κανείς υπόψη του ότι κατά κανόνα η ιδιωτική πρωτοβουλία είναι μοχλός ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας και μάλιστα ο σπουδαιότερος. Δεν πρέπει λοιπόν κατά κανόνα να επιχειρείται η προστασία της εγχώριας αγοράς από το διεθνή ανταγωνισμό, ούτε να αποθαρρύνεται η εξαγωγή κεφαλαίων, διότι έτσι τελικά ευνοούνται συγκεκριμένα συντεχνιακά συμφέροντα και πλήττεται το δημόσιο συμφέρον και η εθνική οικονομία. Το κράτος έχει βέβαια συντονιστικό ρόλο για τη ανάπτυξη της οικονομίας, αλλά δεν πρέπει να τη διευθύνει, ούτε να καταπνίγει την ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, διότι έτσι η οικονομία οδηγείται σε μαρασμό, δηλαδή επέρχεται αποτέλεσμα εκ διαμέτρου αντίθετο προς το από το Σύνταγμα ζητούμενο. Η ευρωπαϊκή ενοποίηση έχει καταστήσει μη εφαρμόσιμες πολιτικές δασμολογικές και στήριξης του νομίσιματος, οπότε σήμερα ο κυριότερος σκοπός που αφορά την εθνική οικονομία και οριοθετεί την οικονομική ελευθερία είναι η καταπολέμηση του πληθωρισμού και της ανεργίας. Πάντως το πότε θίγεται η

³² Κατ' εφαρμογή της αρχής του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ο Δαγτόγλου δέχεται ότι απαγορεύεται η προσωπική κράτηση για μόνο το λόγο της αδυναμίας εκπλήρωσης μιας συμβατικής υποχρέωσης. Επίσης, δεν είναι δυνατή η παραίτηση με σύμβαση από τα συνταγματικά δικαιώματα προσωπικού χαρακτήρα.

εθνική οικονομία ορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη Βουλή και την Κυβέρνηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ: ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ

1. Τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι επιτρεπτό να δέχονται περιορισμούς, δηλαδή συρρίκνωση του περιεχομένου τους στα πλαίσια ειδικών σχέσεων. Αντίθετα κανένας περιορισμός δεν είναι επιτρεπτός στη γενική σχέση, αφού είναι αντίθετος στην ελεύθερη δημοκρατική τάξη. Επομένως, όταν καταλήξουμε με βάση τις προεκτεθείσες γενικές ρήτρες ότι η άσκηση του δικαιώματος είναι νόμιμη, έχουμε περιορισμό και όχι απλή επίδραση. Καταρχήν εξετάζουμε αν το δικαίωμα εφαρμόζεται στο πλαίσιο της γενικής κυριαρχικής ή διαπροσωπικής σχέσης ή στο πλαίσιο κάποιας ειδικής κυριαρχικής ή διαπροσωπικής σχέσης, η οποία βέβαια πρέπει να ερείδεται στο Σύνταγμα. Τα κριτήρια για τη διάκριση της γενικής από τις ειδικές σχέσεις είναι τρία: το υποκειμενικό, το χρονικό και το ουσιαστικό. Κάθε περιορισμός στη γενική σχέση αποτελεί προσβολή του δικαιώματος άνευ ετέρου. Αν για παράδειγμα απαγορευόταν γενικά και εις το διηνεκές η ίδρυση εταιριών ή επιβαλλόταν διαρκής έλεγχος των τιμών όλων των προϊόντων ή ορίζονταν με κρατική απόφαση τα περιθώρια κέρδους των επιχειρήσεων μόνιμα ή απαγορευόταν η διενέργεια εμπορικών διαφημίσεων γενικά, θα επρόκειτο για προσβολή της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας και ελευθερίας.

2. Αν το δικαίωμα ασκείται στα πλαίσια μιας³³ ειδικής σχέσης, γίνεται η λεγόμενη θεσμική προσαρμογή του, δηλαδή περιορίζεται, μόνο όμως στο μέτρο που οι περιορισμοί είναι αιτιώδεις. Ισχύει με άλλα λόγια η θεμελιώδης αρχή του αιτιώδους των περιορισμών. Αν υφίσταται κοινό αντικειμενικό στοιχείο μεταξύ θεσμού και δικαιώματος, ο περιορισμός είναι

³³ Η ειδική σχέση μπορεί να είναι, όπως ήδη αναφέρθηκε, είτε κυριαρχική πχ ποινική σχέση είτε διαπροσωπική πχ οικογενειακή σχέση. Σήμερα κατά ρητή συνταγματική διάταξη τα δικαιώματα ισχύουν και στις ιδιωτικές σχέσεις. Το πρόβλημα της εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις είναι το ίδιο με το ζήτημα της εφαρμογής τους στις ιδιωτικές σχέσεις, της λεγόμενης τριτενέργειας. Ο βαθμιαίος εξανθρωπισμός τόσο του δημόσιου, όσο και του ιδιωτικού δικαίου εξασφάλισε πλέον την εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων στη σύνολη έννομη τάξη.

αιτιώδης άρα επιτρεπτός απλός περιορισμός. Αν δεν υφίσταται τέτοιο κοινό στοιχείο, ο περιορισμός είναι αναιτιώδης και άρα ανεπίτρεπτη προσβολή του δικαιώματος. Έτσι αξιοποιώντας το κατεξοχήν εργαλείο της λογικής, την αιτιώδη συνάφεια, πετυχαίνουμε με επιστημονική ακρίβεια την εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις ειδικές σχέσεις, όπου παλιότερα δεν εφαρμόζονταν αλλά και την αποφυγή της διάλυσης των θεσμών που εξίσου με τα δικαιώματα κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα. Τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμόζονται έτσι παντού αλλά το εύρος τους παραλλάσσει ανάλογα με τη φύση της καθεμιάς ειδικής σχέσης.

3. Η οικονομική ελευθερία των εταίρων περιορίζεται στα πλαίσια του θεσμού της εμπορικής εταιρίας. Είναι έτσι επιτρεπτή η απαγόρευση στους εταίρους από το καταστατικό της άσκησης ανταγωνιστικής εμπορίας, αφού η άσκηση της συγκεκριμένης δραστηριότητας είναι κοινό αντικειμενικό στοιχείο του δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας και του θεσμού της εμπορικής εταιρίας. Αντίθετα αντίκειται στο άρθρο 5παρ.1Σ διάταξη του καταστατικού που απαγορεύει στους εταίρους την άσκηση οποιασδήποτε μορφής επιχειρηματικής δράσης. Αντίστοιχα επιτρεπτή είναι στην εργασιακή σχέση η απαγόρευση ανταγωνισμού του εργοδότη από τον εργαζόμενο με δική του επιχειρηματική δράση που είναι στοιχείο της υποχρέωσης πίστης. Αντιθέτως δεν υπάρχει κοινό αντικειμενικό στοιχείο μεταξύ οικονομικής ελευθερίας και οικογενειακής σχέσης. Ο σύζυγος δεν δικαιούται να μην επιτρέψει στη σύζυγο να ιδρύσει μια επιχείρηση. Ομοίως στις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις πρέπει να εξετάσουμε το ανεκτό του περιορισμού της επιχειρηματικής ελευθερίας. Οι δημόσιοι υπάλληλοι πολιτικοί και στρατιωτικοί δεν επιτρέπεται από το νόμο να ασκούν εμπορία, ούτε να είναι εταίροι. Κατά την άποψή μου ο περιορισμός αυτός συνιστά προσβολή, αφού η άσκηση εμπορίας δεν είναι στοιχείο της υπαλληλικής σχέσης. Θα ήταν επιτρεπτή η απαγόρευση συμμετοχής σε επιχειρήσεις που συναλλάσσονται με το δημόσιο τομέα, όμως η γενική απαγόρευση άσκησης εμπορικής δράσης μάλλον αποτελεί προσβολή της οικονομικής ελευθερίας ενός μεγάλου μέρους των Ελλήνων. Η ποινική σχέση αν εξαιρέσουμε τα προϊόντα του εγκλήματος δεν αφορά την οικονομική δράση. Είναι λοιπόν επιτρεπτό στους συλληφθέντες, κρατούμενους και φυλακισμένους να μετέχουν σε εταιρίες και να διαχειρίζονται την περιουσία τους. Δεν μπορούν όμως να ζητήσουν να βγουν

από τη φυλακή για να διεξαγάγουν αυτοπρόσωπα εμπορικές και λοιπές επιχειρηματικές δραστηριότητες.

4. Αντίστροφα η ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία της αγοράς ως θεσμός και οι συστατικοί της θεσμοί όπως οι εμπορικές εταιρίες μέσα στους οποίους ασκείται ομαλά η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία περιορίζουν την άσκηση άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων στο μέτρο βέβαια του αιτιώδους. Το δικαίωμα της εργασίας λόγω χάρη περιορίζεται στα πλαίσια της επιχείρησης. Η απόλυση είναι νόμιμη όταν επιβάλλεται από την οικονομική πορεία της επιχείρησης. Κοινό αντικειμενικό στοιχείο του δικαιώματος και του θεσμού είναι το οικονομικό. Ομοίως επιτρεπτοί είναι οι αιτιώδεις περιορισμοί της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας στην οικονομική ζωή.

5. Στη θεωρία γίνεται λόγος για τα όρια των περιορισμών. Ήδη είπαμε ότι ισχύει η αρχή του αιτιώδους των περιορισμών και οι αρχές « ουδείς περιορισμός στη γενική σχέση » , « *nulla restrictio sine lege constitutionale certa* » και « *in dubio pro libertate* » . Η λεγόμενη αρχή της συστηματικότητας που απαιτεί οι λόγοι δημοσίου συμφέροντος να είναι συναφείς με το περιοριζόμενο δικαίωμα ταυτίζεται στην ουσία με την αρχή του αιτιώδους των περιορισμών. Δεν επιτρέπεται οποιοσδήποτε περιορισμός αν δεν προβλέπεται με συνταγματική διάταξη π.χ. 106Σ. Με τον όρο όρια των περιορισμών νοούνται οι περιορισμοί που δεσμεύουν τον κοινό νομοθέτη κατά την εισαγωγή περιορισμών των θεμελιωδών δικαιωμάτων³⁴. Πρόκειται κυρίως για την αρχή της αναλογικότητας που αναλύεται σε τρεις αρχές: προσφορότητα, αναγκαιότητα και αναλογικότητα στενή εννοία, τον πυρήνα του δικαιώματος, την απαγόρευση νομοθετικού περιορισμού συγκεκριμένης περίπτωσης, την απαγόρευση καταχρηστικής επιβολής περιορισμών και τη συμφωνία προς την ελεύθερη δημοκρατική τάξη. Επομένως, ο νομοθέτης μπορεί να περιορίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα άρα και την οικονομική ελευθερία με γενικό νόμο που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση σκοπού σύμφωνου με το Σύνταγμα και εφόσον ο περιορισμός είναι μέτρο πρόσφορο, αναγκαίο και αναλογικό για την επίτευξη του σκοπού και εφόσον δεν θίγει τον πυρήνα του

³⁴ Βλέπε Δημητρόπουλο Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος σελ. 224-225.

δικαιώματος και την ελεύθερη δημοκρατική τάξη και δεν έχει επιβληθεί καταχρηστικά³⁵.

6. Έτσι είχε κριθεί σύμφωνα με το Σύνταγμα η υπαγωγή προβληματικών επιχειρήσεων στον ΟΑΕ που ήταν οργανισμός του δημοσίου τομέα συσταθείς με τον Ν.1386/1983 με σκοπό την εξυγίανση επιχειρήσεων μέσω της αναγκαστικής αύξησης του μετοχικού τους κεφαλαίου, το οποίο αναλάμβαναν φορείς του δημοσίου, με αποτέλεσμα την υπαγωγή της επιχείρησης στον έλεγχο του κράτους. Όμως το ΣτΕ με αποφάσεις της 25^{ης} Μαΐου 1989, αν και απεφάνθη ότι δεν υπήρχε θέμα αντισυνταγματικότητας, απηύθυνε ερώτημα προδικαστικό στο ΔΕΚ. Το ΔΕΚ έκρινε στην υπόθεση αυτή και σε πολλές παρόμοιες³⁶ ότι συνέτρεχε αντίθεση προς το κοινοτικό δίκαιο το οποίο επιβάλλει ότι η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου ΑΕ είναι δυνατή μόνο με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των μετόχων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΝΑΤΟ: Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣτΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1. Η νομολογία πολλές φορές δέχεται άκριτα το θεμιτό περιορισμών της οικονομικής ελευθερίας προς χάριν του δημοσίου συμφέροντος, έννοιας που έχει χαρακτηριστεί από τη θεωρία ως « νεφελώδης και υπερβατική» . Άλλες πάλι αποφάσεις με παρρησία και ευστοχία κρίνουν το επιτρεπτό των διαφόρων κρατικών επεμβάσεων και παρεμβάσεων στην οικονομική ζωή. Βέβαια πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι τα ζητήματα οικονομικής ελευθερίας βρίσκονται στο επίκεντρο της πολιτικής αντιπαράθεσης. Μάλιστα η θέση των κομμάτων επί του θέματος αυτού αποτελεί βασικό κριτήριο διάκρισης τους σε φιλελεύθερα, σοσιαλδημοκρατικά, κομμουνιστικά κλπ με αποτέλεσμα η κρίση περί του θεμιτού παρεμβάσεων στην οικονομική ελευθερία να αποκτά πολιτικό χρώμα. Δεν πρέπει να μας εντυπωσιάζει λοιπόν η ασάθεια της νομολογίας και οι παλινδρομήσεις. Μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο σε καθεστώς κρίσης το ΣτΕ ευνοούσε τον έντονο κρατικό παρεμβατισμό. Τη

³⁵ Ο Δημητρόπουλος δεν συμφωνεί με τη λογική της σύγκρουσης δικαιωμάτων αλλά προτείνει την αντιπαράθεση δικαιώματος και θεσμού. Δεν δέχεται επίσης το τρίτο στάδιο της αρχής της αναλογικότητας, αφού αποτελεί στην ουσία στάθμιση δικαιωμάτων τα οποία όμως είναι εξ ορισμού ισοβαρή.

³⁶ Αποφάσεις: C-19/90, C-20/90, C-381/89, C-441/93, C-367/96, C-373/97.

δεκαετία του 60 ακολούθησε στάση πιο ευαίσθητη στην οικονομική ελευθερία. Από το 1970 άλλαξε και πάλι προς την κατεύθυνση της επιδοκιμασίας των περισσότερων επεμβάσεων που σχεδόν πάντοτε θεωρούνταν ότι δικαιολογούνται από το δημόσιο συμφέρον³⁷. Πρόσφατα έχουμε πάλι μια πιο φιλελεύθερη ερμηνεία της οικονομικής ελευθερίας. Πάντως μπορούμε να διακρίνουμε τρεις τάσεις τα τελευταία χρόνια: τη μεγαλύτερη ευαισθησία ως προς την οικονομική ελευθερία, απόρροια και της από το 1990 τάσεις φιλελευθεροποίησης, την πυκνή εφαρμογή του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, οπότε και όταν δεν γίνεται δεκτή αντίθεση προς το Σύνταγμα, ο διοικούμενος συχνά δικαιώνεται λόγω αντίθεσης της επίμαχης ρύθμισης στην κοινοτική έννομη τάξη και την αυξημένη προστασία του περιβάλλοντος που κατά κανόνα θεωρείται ότι υπερισχύει της ιδιοκτησίας και της οικονομικής ελευθερίας.

2. Η νομολογία του ΣτΕ λοιπόν έχει κρίνει σύμφωνο με το δικαίωμα της οικονομικής ελευθερίας τον υποχρεωτικό από το νόμο χαρακτηρισμό των σχέσεων μεταξύ των ξεναγών και των τουριστικών γραφείων ως σχέσεων εξαρτημένης εργασίας λόγω του δημοσίου συμφέροντος και της φύσης της σχέσης αυτής (ΣτΕ 1014/1999). Και ο Άρειος Πάγος έκρινε (ΟΛΑΠ 2/1998) ότι η απαγόρευση υπηρεσιακών κρίσεων σε δημόσιες εταιρίες κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου με το άρθρο 28 παρ. 10 του Ν.2190/1994, που αποτελούσε νομοθετική επέμβαση σε εκκρεμείς συμβάσεις εργασίας περιοριστική της συμβατικής ελευθερίας δεν αντίκειται στο 5παρ1 και στο 106 παρ.2 του Συντάγματος, αφού δικαιολογείται από λόγους γενικού συμφέροντος σχετικά με το αδιάβλητο των κρίσεων. Η ΣτΕ 3818/1997 (ολομ) έκρινε συνταγματική τη διάλυση των συγκοινωνιακών επιχειρήσεων που είχαν ιδρυθεί το 1992, διότι ασκούσαν δημόσια υπηρεσία την οποία ο νομοθέτης οργανώνει όπως θέλει για την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος και όχι οικονομική ελευθερία. Παρομοίως περιορισμοί αυτών που οδηγούν αυτοκίνητα δημόσιας χρήσης (ΣτΕ 1473/1991) κρίθηκαν σύμφωνοι προς το 5παρ.1 Σ. Αντίθετα το ΣτΕ έκρινε ότι αντίκειται στην οικονομική ελευθερία (5Σ) η απαγόρευση εξαγωγής προϊόντων στο εξωτερικό για μόνο τον λόγο ότι είναι ποιοτικά κατώτερα από

³⁷ Κατά τον Χρυσόγονο (Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα σελ.179) : « Στη νομολογία πάντως η συνταγματικότητα των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων γίνεται συνήθως αποδεκτή με περισσή ευκολία και κάτω από την αόριστη επίκληση του γενικού συμφέροντος. »

άλλα ελληνικά προϊόντα άριστης ποιότητας (ΣτΕ 1820/1995), και η παρακράτηση υψηλού ποσοστού των δικηγορικών αμοιβών από τους Δικηγορικούς Συλλόγους (ΣτΕ 6408/1995). Επίσης έχει κριθεί ότι υπό το φως του 5παρ.1Σ πρέπει να θεωρείται ότι επιτρέπεται η παραχώρηση της άσκησης μιας δημόσιας υπηρεσίας σε ιδιώτες ώστε να καταστεί αντικείμενο ιδιωτικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας τόσο αυτοτελώς, όσο και στα πλαίσια ευρύτερης επιχειρηματικής δραστηριότητας, ακόμα και αν δεν το προβλέπουν ρητά οι σχετικές διατάξεις, υπό τον όρο η δραστηριότητα αυτή δεν έχει θεσμοθετηθεί ως δημόσια υπηρεσία. Γενικά το ΣτΕ δέχεται ότι είναι δυνατοί περιορισμοί της οικονομικής ελευθερίας προς χάριν του δημοσίου συμφέροντος αρκεί να μην θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος και η αρχή της ισότητας³⁸ και να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

1. Αμφισβητείται έντονα στη θεωρία αν το Σύνταγμά μας επιτάσσει ένα συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα ή αν αφήνει εντελώς ελεύθερο τον νομοθέτη να διαμορφώσει το σύστημα όπως φρονεί ότι εξυπηρετείται καλύτερα το γενικό συμφέρον. Στασιάζεται λοιπόν το ζήτημα κατά πόσο το Σύνταγμα είναι οικονομικοπολιτικά ουδέτερο. Βέβαια σήμερα μετά την πώση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» η όλη συζήτηση έχει μειωμένη πρακτική σημασία. Οι περισσότεροι πάντως δημοσιολόγοι (Δαγτόγλου³⁹, Δημητρόπουλος, Τάκος, Χρυσόγονος, Γιαννακόπουλος) δέχονται ότι μολονότι το Σύνταγμα αφήνει μεγάλη ελευθερία στον κοινό νομοθέτη για την άσκηση της πολιτικής που επιθυμεί στο οικονομικό πεδίο, καθορίζει τις βασικές γραμμές του οικονομικού συστήματος ως σύστημα της κοινωνικά δεσμευμένης ανταγωνιστικής οικονομίας της αγοράς. Το Σύνταγμα σαφώς δεν αποτελεί το οικονομικό πρόγραμμα κανενός πολιτικού κόμματος. Υπάρχει όμως ένα πλέγμα διατάξεων (5πρ.1, 17, 22, 25, 106, 107Σ) που αφορά

³⁸ Έτσι δεν γίνονται δεκτοί περιορισμοί που εξυπηρετούν συντεχνιακά συμφέροντα.

³⁹ Ο Δαγτόγλου παρόλα αυτά χαρακτηρίζει το Σύνταγμα ανοικτό και δέχεται ότι δεν επιτάσσει ένα οικονομικό σύστημα με την έννοια ότι οι σύμφωνες προς αυτό λύσεις είναι πολλές και κυμαίνονται από μια σχεδόν τελείως ελεύθερη ως μια καθαρά μεικτή οικονομία. Πάντως το όλο θέμα είναι θέμα χρησιμοποιούμενης ορολογίας.

την οικονομική ζωή και αποτελεί το «οικονομικό σύνταγμα» πλάι στο πολιτικό και στο κοινωνικό σύνταγμα, αφού οι τρεις βασικοί τομείς ανθρώπινης δράσης (πολιτικός, κοινωνικός, οικονομικός) δεν μπορεί παρά να ρυθμίζονται από το σύνταγμα που αποτελεί μικρογραφία της έννομης τάξης.

2. Ειπώθηκε ήδη ότι από το Σύνταγμα καθιερώνεται ένα σύστημα μεικτής οικονομίας⁴⁰ βασισμένο στην οικονομία της ανταγωνιστικής αγοράς, αλλά με χαρακτήρα κοινωνικό και με έντονο ρόλο του κράτους. Τίθενται έτσι όρια που ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να υπερβεί. Το Σύνταγμα καθιερώνει αλλά και προϋποθέτει σύστημα κατά βάση ελεύθερης⁴¹ αγοράς. Απαγορεύει λοιπόν την επιβολή πλήρως ή κυρίως ελεγχόμενης από το Κράτος οικονομίας, την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας και τον ασφυκτικό περιορισμό της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Με άλλα λόγια η επιβολή ενός σοσιαλιστικού⁴² οικονομικού συστήματος είναι ασυμβίβαστη με το Σύνταγμα το οποίο εξασφαλίζει ένα *minimum* οικονομικής ελευθερίας. Από την άλλη το Σύνταγμα επιτάσσει και ένα *minimum* κρατικής επέμβασης, αφού καθιερώνει διάφορα κοινωνικά δικαιώματα και επιτρέπει στο κράτος (106παρ1) να προγραμματίζει και να συντονίζει την οικονομική δράση. Το κράτος λοιπόν δικαιούται και υποχρεούται να συντονίζει την οικονομία, όχι όμως και να τη διευθύνει. Μεταξύ των ανωτέρω ορίων⁴³ ο κοινός νομοθέτης μπορεί ελεύθερα να εφαρμόζει την πολιτική του. Είναι για παράδειγμα επιτρεπτή υπό τους όρους βέβαια που θέτει το άρθρο 106παρ.3Σ, η κρατικοποίηση επιχειρήσεων, αλλά και η ιδιωτικοποίηση δημοσίων εταιριών και η ανάθεση δημοσίων

⁴⁰ Στη μεικτή οικονομία το κράτος και ο ιδιωτικός τομέας συνεργάζονται στην επίλυση των οικονομικών προβλημάτων. Το κράτος ελέγχει σημαντικό μέρος του εθνικού προϊόντος με τη φορολογία και την παροχή αγαθών και υπηρεσιών. Το κράτος ρυθμίζει τον βαθμό στον οποίο τα άτομα ικανοποιούν τα συμφέροντά τους.

⁴¹ Οι αγορές που λειτουργούν χωρίς κυβερνητικές παρεμβάσεις ονομάζονται ελεύθερες αγορές. Οι τιμές, οι μισθοί, και τα επιτόκια καθορίζονται ελεύθερα από την προσφορά και τη ζήτηση και τα ιδιωτικά περιουσιακά δικαιώματα προστατεύονται.

⁴² Κεντρικά ελεγχόμενη οικονομία έχουν οι χώρες στις οποίες το κράτος αποφασίζει για την παραγωγή και την κατανάλωση. Η κυβερνητική υπηρεσία προγραμματισμού αποφασίζει τι θα παραχθεί, πώς θα παραχθεί και για ποιόν θα παραχθεί.

⁴³ Αν το δούμε φορμαλιστικά όλα τα κράτη έχουν μεικτή οικονομία, αφού τα μοντέλα της εντελώς ανοιχτής και της εντελώς κλειστής είναι θεωρητικά. Στην ουσία όμως όταν ένα σύστημα προσεγγίζει πάρα πολύ την ελεύθερη, αποτελεί ελεύθερη οικονομία και αντιστρόφως. Τα συστήματα που βρίσκονται στη μέση είναι αληθώς συστήματα μεικτής οικονομίας.

υπηρεσιών σε ιδιώτες, εφόσον δεν ανάγονται στον πυρήνα της κρατικής εξουσίας.

3. Τελικά το Σύνταγμα δεν ανέχεται ούτε μια άκρως ατομοκεντρική, ούτε μια πλήρως ή ως επί το πλείστον διευθυνόμενη οικονομία. Έτσι προστατεύεται καλύτερα η ανθρώπινη αξία με το συγκερασμό δημόσιου και ιδιωτικού. Από το όλο σύστημα των συνταγματικών διατάξεων όμως προκύπτει μια τάση προς την καταρχήν ελεύθερη αλλά υπό κοινωνική δέσμευση οικονομία της αγοράς. Η είσοδος της χώρας στην ΕΕ δεν αφήνει ανεπηρέαστο το οικονομικό μας σύστημα. Η ΕΕ είναι προσηλωμένη στην ελεύθερη αγορά και στον ανταγωνισμό, οπότε σύμφωνα με τις αρχές αυτές πρέπει να γίνεται και η ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, ή αλλιώς η γενική οικονομική ελευθερία αποτελεί ένα θεμελιώδες δικαίωμα και η ελεύθερη ανταγωνιστική αποκεντρωμένη αγορά ένα θεσμό συνταγματικής περιωπής. Η οικονομική ελευθερία δεν πρέπει να υποβιβάζεται σε « προγραμματική αρχή », καθώς όλες οι διατάξεις του Συντάγματος έχουν κανονιστική πυκνότητα και δεσμευτικότητα. Σαφώς ο νομοθέτης μπορεί να επιβάλλει περιορισμούς και να ασκεί την πολιτική που επιθυμεί, χωρίς όμως να προσβάλλεται το εν λόγω δικαίωμα και να τίθενται σε κίνδυνο οι οικονομικοί θεσμοί. Κατά την κατάφαση του επιτρεπτού των περιορισμών (ορθότερα των οριοθετήσεων) για χάρη του γενικού συμφέροντος πρέπει ο ερμηνευτής να έχει υπόψη ότι συνήθως η ελεύθερη ιδιωτική οικονομική δράση εξυπηρετεί το γενικό συμφέρον, αφού αποτελεί μοχλό ανάπτυξης και μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας. Το σύγχρονο κράτος καλό είναι να ενθαρρύνει και να ενισχύει και όχι να περιορίζει την επιχειρηματική δράση και να μην εμμένει σε οργανωτικά σχήματα που αποδεδειγμένα δεν εξυπηρετούν τις κοινωνικές ανάγκες όπως τα διάφορα κρατικά μονοπώλια. Βέβαια η ιδιωτική οικονομική δράση πρέπει να διεξάγεται με υπευθυνότητα απέναντι στη κοινωνία και ιδίως με σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον και στους καταναλωτές. Η ελεύθερη οικονομία όμως δεν πρέπει να φοβίζει αφού είναι το μυστικό της δυναμικότητας και της ζωντάνιας κάθε κοινωνίας, αλλά και του αυτοπροσδιορισμού κάθε ανθρώπου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αν και στην κλασική αρχαιότητα υπήρχε αρκετή οικονομική ελευθερία, η συζήτηση γύρω από τα σχετικά ζητήματα είναι προϊόν του Διαφωτισμού και της Βιομηχανικής Επανάστασης. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία και ελευθερία ρητά κατοχυρώνονται από το ελληνικό Σύνταγμα τόσο ως δικαίωμα όσο και ως θεσμός, ενώ ειδικά σχετικά δικαιώματα όπως η ιδιοκτησία κατοχυρώνονται από άλλα άρθρα του Συντάγματος. Η γενική οικονομική ελευθερία που είναι απαραίτητο στοιχείο της οικονομικής προόδου και της ελεύθερης δημοκρατικής κοινωνίας περιλαμβάνει την ελευθερία των συμβάσεων, την ελευθερία ίδρυσης κερδοσκοπικών ενώσεων, την ελευθερία ανταγωνισμού και την ελευθερία διαφήμισης. Όλα τα φυσικά πρόσωπα είναι φορείς του δικαιώματος αυτού, αλλά και όλα τα ΝΠΙΔ, αμφισβητείται όμως το αν είναι και τα ΝΠΔΔ και το πεδίο ισχύος του καλύπτει όλες τις σχέσεις και τις ιδιωτικές. Η άσκηση του δικαιώματος δεν πρέπει να βλάπτει την εθνική οικονομία και πρέπει να συνάδει προς τις ρήτρες της νομιμότητας, της κοινωνικότητας και της χρηστότητας. Περιορισμοί μπορούν να επιβάλλονται σε ειδικές σχέσεις, εφόσον είναι σύμφυτοι με τη φύση της σχέσης. Τα δικαστήρια συνήθως κρίνουν τους περιορισμούς επιτρεπτούς λόγω του δημοσίου συμφέροντος. Το ελληνικό Σύνταγμα καθιερώνει το σύστημα της οικονομίας της κοινωνικά δεσμευμένης αγοράς.

ΛΗΜΜΑΤΑ

- οικονομική ελευθερία
- ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία
- επιχειρηματική ελευθερία
- ελευθερία ανταγωνισμού
- εμπορικές εταιρίες
- εμπορική διαφήμιση
- ιδιοκτησία
- οριοθέτηση
- περιορισμός
- γενικό συμφέρον
- κρατικός παρεμβατισμός
- εθνικοποίηση
- ιδιωτικοποίηση
- οικονομικό σύστημα
- κοινωνική οικονομία της αγοράς

SUMMARY

Although during the classical antiquity people enjoyed a remarkable level of economic freedom, public discussion of those issues started at the time of the Industrial Revolution. Private economic initiative and liberty are explicitly protected under the Greek Constitution as a right and as an institution, while specific relevant rights, such as property rights, are protected under special articles of the Greek Constitution. General economic freedom, which constitutes an essential element of any free democratic society and results in the economic growth, contains the freedoms of signing contracts and establishing companies, competition freedom and freedom of advertising. All persons are entitled to this liberty as well as companies. There is no agreement however between the scientists on whether state owned companies and organizations enjoy this right which protects against the state and other individuals. This liberty has to be used in a way that does no harm to the national economy and respects the Constitution, other people's rights and the major moral rules. Restrictions may be imposed in special relationships, if they are relevant to the institution in which the liberty is used. Greek courts usually accept the state's intervention, as they consider that it serves the common interest. The Greek Constitution adopts the system of the social market economy.

KEY WORDS

- economic freedom
- private economic initiative
- business freedom
- competition freedom
- registered companies
- advertisement
- property
- restriction
- common interest
- government intervention
- nationalization
- privatization
- social market economy

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Αναστασόπουλος Γ.**, Σημειώσεις δημοσίου οικονομικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1986.
- **Βελισσαροπούλου - Καράκωστα Ιουλία**, Ιστορία Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002.
- **Βλαχόπουλος Σ.**, Ιδιωτικοποίηση: συνταγματικό πλαίσιο μιας πολιτικής απόφασης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1999.
- **Βροντάκης Μ.**, Προβλήματα ερμηνευτικής τακτικής του Συμβουλίου της Επικρατείας σε θέματα οικονομικού προγραμματισμού και παρεμβατισμού, Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων: Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, 1986.
- **Γέμτος Πέτρος**, Οικονομία και Δίκαιο:μεθοδολογικά και οικονομικά θεμέλια, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, **Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.**
- **Του ιδίου**, Οικονομική ελευθερία και προστασία του καταναλωτή σε μια σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία, Το Σύνταγμα, 1990.
- **Γέροντας Αποστόλης**, Διοικητικό οικονομικό δίκαιο, συμβολή στις νέες μορφές οικονομικής παρέμβασης του κράτους, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1985.
- **Γεωργακόπουλος Κων/νος**, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 9^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998.
- **Γιαννακόπουλος Κων/νος**, Η Προστασία του Ελεύθερου Ανταγωνισμού κατά την εκτέλεση των Διοικητικών Συμβάσεων, Βιβλιοθήκη Δημοσίου Δικαίου, 2006.
- **Δαγτόγλου Π.**, Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005.
- **Του ιδίου**, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1984.
- **Δημητρόπουλος Ανδρέας**, Γενική Συνταγματική Θεωρία, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Α' , Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004.
- **Του ιδίου**, Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Γ', Ημίτομος Ι, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005.

- **Του ιδίου**, Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος και Ειδικό Μέρος, Β' Έκδοση, Τόμος Γ' τεύχη 1-3, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008.
- **Κασιμάτης Γ.**, Νέες μορφές παρέμβασης στο σύστημα οικονομικής παραγωγής, Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων: Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, 1986.
- **Λιακόπουλος Αθανάσιος**, Η οικονομική ελευθερία ως αντικείμενο προστασίας στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1981.
- **Μάνεσης Αριστόβουλος**, Ατομικές ελευθερίες, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1982.
- **Μάνεσης Αριστόβουλος και Μανιτάκης Αντώνιος**, Κρατικός παρεμβατισμός και Σύνταγμα, γνωμοδότηση, Νομικό Βήμα, 1981.
- **Παραράς Πέτρος**, Σύνταγμα 1975 Corpus, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1982.
- **Του ιδίου**, Σύνταγμα και ΕΣΔΑ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001.
- **Περάκης Ευάγγελος**, Γενικό μέρος του Εμπορικού Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000.
- **Ράικος Αθανάσιος**, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου (κατά το Σύνταγμα του 1975), Τόμος Β', Τα θεμελιώδη Δικαιώματα, έκδοση 2^η, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1984.
- **Ρόκας Νικόλαος**, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981.
- **Σαρμάς Ι.**, Η Συνταγματική και Διοικητική Νομολογία του ΣτΕ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990.
- **Σταθόπουλος Μιχαήλ**, Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004.
- **Τάχος Αναστάσιος**, Διοικητικόν Οικονομικόν Δίκαιον, Πανεπιστημιακαί Παραδόσεις, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1976.
- **Χριστιανός Βασίλης**, Εφαρμογές Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου II (Σκανδάμης, Χριστιανός Κουσκουνά), Προβληματικές επιχειρήσεις και Κοινωνικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.

- **Χρυσόγονος Κώστας**, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002.
- **Arnaldo Biscardi**, Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 2004.
- **David Begg**, Εισαγωγή στην Οικονομική, Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1998.
- **Ιστορία του Ελληνικού Έθνους**, Εκδοτική Αθηνών.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Δέλλα Αικατερίνη, Συνταγματική οριοθέτηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας, 2004.
2. Ηλιογραμμένος Ηλίας, Οριοθετήσεις και περιορισμοί της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας, 2004.
3. Λεβαδίτου Αφροδίτη, Η συνταγματική προστασία της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας, 2004.
4. Δημητρακοπούλου Αγγελική, Οικονομικό Σύνταγμα, 2004.
5. Ζένηλη Άννα-Μαρία, Ο βασικός μέτοχος, 2005.
6. Μπαίμπα Μαρία, Οριοθετήσει και περιορισμοί της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας, 2005.
7. Καραμπέλα Ναταλία, Τα συνταγματικά δικαιώματα στις συναλλακτικές σχέσεις, 2006.
8. Μπουγιούκου Δανάη, Ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, 2006.
9. Θεοδωροπούλου Αγγελική, Ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, 2007.
10. Γιασλάς Ευάγγελος, Ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, 2007.
11. Ζιάγκου Παναγιώτα, Ελεύθερος ανταγωνισμός και Σύνταγμα, 2007.
12. Στην ιστοσελίδα του Κέντρου Συνταγματικών Ερευνών [www.low.uoa.gr/~adimitrop] είναι δημοσιευμένες οι παραπάνω έντεκα εργασίες.
13. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος, Σημειώσεις στην ανωτέρω ιστοσελίδα.
14. Index of economic freedom, ηλ. διεύθυνση www.heritage.org/index.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

1. ΣτΕ 1014/1999, Ρύθμιση εργασιακών σχέσεων ξεναγών, ΤοΣ 1999, σελ. 1129 επ.
2. ΣτΕ 3259/1998, Διάθεση λυμάτων Σαλαμίνας από ιδιώτη, ΤοΣ 1999, σελ. 117 επ.
3. ΣτΕ 767/1998, Βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και βιομηχανίες Αττικής, www.low.uoa.gr/~adimitrop .
4. ΣτΕ 3818/1997, Ίδρυση του ΟΑΣΑ και κατάργηση των συγκοινωνιακών επιχειρήσεων, ΤοΣ 1998, σελ. 376 επ.
5. ΣτΕ 1605/1997, Προστασία απολυθέντων οδηγών επιβατικών λεωφορείων, ΕλλΔνη 2000, σελ. 1046 επ.
6. ΣτΕ 1820/1995, Απαγόρευση εξαγωγής τεχνητά μαυρισμένων ελιών, ΤοΣ 1996, σελ. 246 επ.
7. ΣτΕ 1898/1995, Ανανέωση συμβολαίων επαγγελματιών καλαθοσφαιριστών, ΤοΣ 1996, σελ. 496 επ.
8. ΣτΕ 6408/1995, Παρακρατήσεις υψηλού ποσοστού δικηγορικών αμοιβών, ΤοΣ 1996, σελ. 500 επ.
9. ΣτΕ 1473/1991, Περιορισμών προσώπων που οδηγούν αυτοκίνητα δημόσιας χρήσης, ΤοΣ 1991, σελ. 580 επ.
10. ΣτΕ 35/1991, Απαγόρευση άσκησης ορισμένης δραστηριότητας, ΕΕΔ 1991, σελ. 247 επ.
11. ΣτΕ 2614/1989, Βυτιοφόρα αυτοκίνητα ιδιωτικής χρήσης, ΤοΣ 1989, σελ. 468 επ.
12. ΣτΕ 3905/1988, Νομική μορφή φαρμακαποθηκών και φαρμακείων, ΤοΣ 1989, σελ. 151 επ.
13. ΣτΕ 1149/1988, Ονομασία « Ιατρικό Κέντρο» , ΤοΣ 1989, σελ. 465 επ.
14. ΣτΕ 1094/1987, Αναγκαστική αύξηση κεφαλαίου προβληματικής ΑΕ, ΤοΣ 1987, σελ. 279 επ.
15. ΣτΕ 276/1986, Υπερέχουσα θέση Δημοσίου στις διοικητικές συμβάσεις, ΤοΣ 1986, σελ. 678 επ.
16. ΣτΕ 58/1977, Συνταγματική προστασία κεφαλαίων εξωτερικού και απαλλοτρίωση, ΤοΣ 1977, σελ. 623 επ.
17. ΣτΕ 2112/1963, Όρια περιορισμών ελεύθερης επιχειρηματικής δράσης, Γέροντας, Δ.Ο.Δ. σελ.101.
18. ΑΠ 2/1998 (Ολ.), Υπηρεσιακές μεταβολές σε προεκλογική περίοδο, ΤοΣ 1999, σελ. 120 επ.
19. ΔΕΚ C-19/90, C-20/90, C-381/89, C-441/93, C-367/96, C-373/97, Η αύξηση του κεφαλαίου ΑΕ με δ. πράξη αντίκειται στην Οδηγία 77/91, Χριστιανός Προβληματικές επιχειρήσεις και Κοινοτικό Δίκαιο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

Α) ΣτΕ 1473/1991: Απαγορεύθηκε η οδήγηση φορτηγού αυτοκινήτου ιδιωτικής χρήσης από κάθε άλλο πρόσωπο πέραν αυτού υπέρ του οποίου εκδόθηκε η άδεια. Αν είναι εταιρία πρέπει να χρησιμοποιεί οδηγούς που τελούν σε σχέση εξαρτημένης εργασίας με αυτήν. Η δέσμευση αυτή θεωρήθηκε ως μη υπερβολική και σύμφωνη προς το Σύνταγμα.

Η ρύθμιση του άρθρ. 4 §1α' Β.Δ. 281/73, με την οποία επιβάλλεται περιορισμός τον κατόχου αδειας κυκλοφορίας φορτηγού ιδιωτικής χρήσεως ως προς τα πρόσωπα τα οποία, πλην αυτού, επιτρέπεται να οδηγούν το φορτηγό του, δεν αντίκειται στις περί οικονομικής ελευθερίας διατάξεις του Συντάγματος.

Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση η αιτούσα εταιρεία εμπορίας πετρελαιοειδών και ιδιοκτήτρια φορτηγών βυτιοφόρων Ι.Χ., ζητεί παραδεκτώς την ακύρωση της υπό τον τίτλο «Απογραφή φορτηγών αυτοκινήτων βυτιοφόρων μεταφοράς υγρών καυσίμων δημόσιας χρήσης και ιδιωτικής χρήσης» και αριθμό Α2/Β2/5341/302/ 5.2.88, αποφάσεως τον Υπουργού Μεταφορών και Επικοινωνιών (ΦΕΚ 74 Β'), ως προς τις ρυθμίσεις των παρ. 3, 2ε' και 5 αυτής, με τις οποίες, αφ' ενός μεν θεσπίζεται υποχρέωση της εταιρείας - ιδιοκτήτριας φορτηγού βυτιοφόρου Ι.Χ (μικτού βάρους άνω των 4 τόνων) να προσκομίσει, μεταξύ άλλων δικαιολογητικών απαιτούμενων για την απογραφή του βυτιοφόρου της, υπεύθυνη δήλωση τον Ν.105/69 ότι το αυτοκίνητο οδηγείται μόνον από οδηγούς που τελούν σε σχέση εξαρτημένης εργασίας με την εταιρεία, αφ' ετέρου δε προβλέπεται, ως κύρωση για τη μη απογραφή εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας, η οριστική ανάκληση του δικαιώματος κυκλοφορίας του βυτιοφόρου αυτοκινήτου, με απόφαση τον οικείου Νομάρχη.

Επειδή, παρεμβαίνει στη δίκη παραδεκτώς υπέρ του κύρους της προσβαλλόμενης αποφάσεως το σωματείο «Πανελλαδική Ομοσπονδία Επαγγελματιών Ιδιοκτητών Βυτιοφόρων αυτοκινήτων δημόσιας χρήσεως μεταφοράς υγρών καυσίμων ασφάλτου και χημικών προϊόντων», έχοντας προς τούτο έννομο συμφέρον, διότι με τις ως άνω θεσπιζόμενες ρυθμίσεις διασφαλίζεται η εφαρμογή διατάξεων που επιβάλλουν την αυτοπρόσωπη εκμετάλλευση των φορτηγών ιδιωτικής χρήσεως από τους ιδιοκτήτες τους και κατοχυρώνονται έτσι τα επαγγελματικά συμφέροντα των μελών του, που είναι επαγγελματίες αυτοκινητιστές ιδιοκτήτες βυτιοφόρων αυτοκινήτων δημόσιας χρήσεως, ενώ η αιτούσα επιδιώκει την διεύρυνση των δικαιουμένων να οδηγούν προσώπων.

Επειδή, μετά την άσκηση της κρινόμενης αιτήσεως η εκτεθείσα παράγραφος 5 της προσβαλλόμενης αποφάσεως, με την οποία θεσπιζόταν ως κύρωση, για τη μη απογραφή φορτηγού βυτιοφόρου Ι.Χ., η οριστική ανάκληση του δικαιώματος κυκλοφορίας του αυτοκινήτου

τούτου, τροποποιήθηκε με την παρ. 2 της Α2/Β2/19665/ 3345/ 5.5.89 αποφάσεως του Υπουργού Μεταφορών και Επικοινωνιών (ΦΕΚ 351, τ.3' της 12.5.89), με την οποία ορίστηκαν ως διοικητικές ποινές επιβαλλόμενες στους ιδιοκτήτες μη αναγραφέντων αυτοκινήτων η αφαίρεση των στοιχείων κυκλοφορίας αρχικώς για 15 ημέρες, σε περίπτωση νέας υποτροπής για 30 ημέρες και σε περίπτωση υποτροπής για 90 ημέρες. Συνεπώς, εφ' όσον η πρώτη από τις προσβαλλόμενες διατάξεις της ανωτέρω υπουργικής αποφάσεως αντικαταστάθηκε μετά την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως, η δίκη πρέπει να κηρυχθεί κατηρημένη ως προς την διάταξη αυτήν, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 32 παρ. 2 Κωδ. Π.Δ. 18/89 (Φ. 8Α'), και δεδομένου εξ άλλου ότι η αιτούσα δεν επικαλέστηκε ιδιαίτερο έννομο συμφέρον για τη συνέχιση της δίκης. Αντιθέτως, δεν επηρεάζεται το αντικείμενο της παρούσης δίκης από την έκδοση της μεταγενέστερης της αιτήσεως ακυρώσεως αποφάσεως Α2/Β2/31036/6269/ 13.9.90 του Υπουργού Μεταφορών και Επικοινωνιών (φ. 602 τ.Β' της 17.9.90), με την οποία συμπληρώθηκε απλώς η πρώτη από τις προσβαλλόμενες ρυθμίσεις και ορίστηκε ότι στη δήλωση του Ν.Δ. 105/69 θα αναφέρεται επίσης ότι, στις περιπτώσεις εποχιακών αναγκών ή ειδικών τοπικών συνθηκών (νησιά, περιοχές ιδιαίτερης ρυμοτομίας κ.ά.), το αυτοκίνητο οδηγείται από οδηγούς που παρέχουν τις υπηρεσίες τους με σύμβαση έργου οδήγησης που συνάπτει για τον σκοπό αυτόν η εταιρεία για την εξυπηρέτηση αποκλειστικά και μόνον των μεταφορικών αναγκών της.

Επειδή, στο άρθρο 4 του Ν.2367/1953 « Περὶ τίτλων κυριότητας, ταξινομήσεως, αδειών κυκλοφορίας και φορολογίας αυτοκινήτων » (ΦΕΚ 82 Α') ορίζεται ότι ταξινόμησις καλείται η απογραφική εργασία η διεξαγόμενη υπό του Υπουργείου Συγκοινωνιών, ή των αρμοδίων αυτού περιφερειακών γραφείων, άπαξ καθ' έκαστον οικονομικόν έτος και εντός των δύο πρώτων μηνών αυτού επί τω σκοπῷ αφ' ενός μεν συγκεντρώσεως των αναγκαίων στατιστικών και λοιπών στοιχείων, περί όλων των εν τη χώρα κυκλοφορούντων αυτοκινήτων οχημάτων, αφ' ετέρου δε χορηγήσεως των μονοετούς ισχύος αδειών κυκλοφορίας...» (παρ. 1) και ότι «η διαδικασία της ταξινομήσεως, τα υπό των ενδιαφερομένων εν εκάστη περιπτώσει υποβληθείσόμενα δικαιολογητικά, καθώς και αι λοιπαί αναγκαίαι λεπτομέρειαι καθορισθήσονται δι' αποφάσεων τον αρμοδίου επί των Συγκοινωνιών Υπουργού» (παρ. 3).

Εξάλλου, στο άρθρο 1 παρ. 1 του Ν.Δ.14/73 «Περὶ απογραφής, ταξινομήσεως, αντικαταστάσεως πινακίδων, διαδικασίας εκδόσεως αδειών κυκλοφορίας των αυτοκινήτων οχημάτων ως και της εισπράξεως των αντιστοιχών τελών» (ΦΕΚ 131 Α'), ορίζεται ότι η προβλεπόμενη από το άρθρο 4 του Ν. 2367/53, όπως τούτο τροποποιηθέν ισχύει, απογραφή και ταξινόμηση των αυτοκινήτων οχημάτων εν γένει, διενεργείται σε χρόνο και κατά διαδικασία καθοριζόμενη με αποφάσεις του Υπουργού Ναυτιλίας, Μεταφορών και Επικοινωνιών, δημοσιευόμενες στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Από τις διατάξεις αυτές προβλέπεται η διενέργεια απογραφής των αυτοκινήτων οχημάτων εν γένει, με σκοπό την συγκέντρωση στατιστικών στοιχείων των κυκλοφορούντων οχημάτων, αλλά επίσης και τον έλεγχο της συνδρομής των προϋποθέσεων σύννομης κυκλοφορίας των απογρα-

φορμένων αυτοκινήτων. Παρέχεται δε, με τις ίδιες διατάξεις, στον ήδη αρμόδιο Υπουργό Μεταφορών και Επικοινωνιών, εξουσιοδότηση να καθορίζει, με κανονιστικές αποφάσεις του, τον χρόνο και τη διαδικασία της απογραφής, καθώς και τα δικαιολογητικά που θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να προσκομίζουν οι ενδιαφερόμενοι για τις ανάγκες της απογραφής, μεταξύ των οποίων μπορούν να περιλαμβάνονται και δικαιολογητικά απαραίτητα για την βεβαίωση της συνδρομής νόμιμης προϋποθέσεως που τυχόν επιβάλλεται από διάταξη της κείμενης νομοθεσίας (του εξουσιοδοτικού ή άλλου νόμου) για την κυκλοφορία των απογραφομένων αυτοκινήτων, ώστε να επιτευχθεί ο κατά τα ανωτέρω σκοπός της απογραφής.

Επειδή, περαιτέρω, το Β.Δ.281/73 «Περί κωδικοποίησης εις ενιαίον κείμενον των διατάξεων του Ν.Δ. 49/68 «περί χορηγήσεως αδειών κυκλοφορίας φορτηγών αυτοκινήτων οχημάτων ιδιωτικής χρήσεως» και των τροποποιητικών και συμπληρωματικών αυτού Ν.Δ. 833/71 και 1268/72» (ΦΕΚ 84 Α'), ορίζει στο άρθρο 1 αυτού ότι «ως φορτηγόν αυτοκίνητον ιδιωτικής χρήσεως θεωρείται το αποκλειστικώς χρησιμοποιούμενον δια την εξυπηρέτησιν των επαγγελματικών αναγκών του κατόχου αυτού μεταφορικών μέσων, άνευ εισπράξεως καθ' οιονδήποτε τρόπον κομίστρου...». Στο δε άρθρο 4 παρ. 1 ορίζει ότι: «Απαγορεύεται: α) Η χρησιμοποίηση φορτηγού αυτοκινήτου ως και τρικύκλου οχήματος (μοτοσυκλέτας) ιδιωτικής χρήσεως υπ' οιουδήποτε άλλου προσώπου πλην του υπέρ ου εξέδόθη η άδεια κυκλοφορίας αυτού, φυσικού ή νομικού προσώπου, η χρησιμοποίηση αυτού διά σκοπόν διάφορον του δι' ον εκορηγήθη η άδεια κυκλοφορίας, ως και η καθ' οιονδήποτε τρόπον παραχώρησις της χρήσεως αυτού εις τρίτον πρόσωπον». Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει ότι ο νομοθέτης, έχοντας υπ' όψιν την εκτέλεση του μεταφορικού έργου, δηλαδή η μεταφορά προσώπων ή πραγμάτων επί κομίστρω προς εξυπηρέτηση των αναγκών του Κοινού, ανήκει, σύμφωνα με την κειμένη νομοθεσία, στα αυτοκίνητα δημοσίας χρήσεως (άρθρο 13 παρ. 1 Ν. 2367/1953), των οποίων η εκμετάλλευση επιφυλάσσεται σε επαγγελματίες αυτοκινητιστές (άρθρο 1 παρ. 1 Ν.Δ. 4278/62), αναγνώρισε σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα δικαίωμα κυκλοφορίας φορτηγών αυτοκινήτων ως ιδιωτικής χρήσεως, για την εξυπηρέτηση όμως μόνον των ιδίων επαγγελματικών αναγκών των κατόχων τους και χωρίς εισπράξη κομίστρου. Το δικαίωμα δε τούτο αναγνώρισε ο νομοθέτης υπό προϋποθέσεις που αποσκοπούν στην εξασφάλιση του ανωτέρω σκοπού του δικαιώματος, αλλά και στον περιορισμό της ασκήσεώς του στα πλαίσια του σκοπού τούτου. Κατά την έννοια δε της εκτεθείσης διατάξεως του άρθρου 4 παρ. 1 του μνημονευθέντος Κωδ. Β.Δ. 281/73, η χρήση του φορτηγού ιδιωτικής χρήσεως από τον ίδιο τον δικαιούχο της άδειας κυκλοφορίας (φυσικό ή νομικό πρόσωπο), συνιστά κύρια προϋπόθεση για την κτήση και την διατήρηση της άδειας αυτής, καθ' όσον ο νομοθέτης απέβλεψε σχετικά στο πρόσωπο τον δικαιούχο και στην εξυπηρέτηση των δικών του επαγγελματικών αναγκών, χωρίς πάντως να αποκλείει την πρόσληψη από τον αδειούχο τρίτου, μισθωτού, για την οδήγηση του αυτοκινήτου, ο οποίος θα τελεί, ως εκ της φύσεως της σχέσεως μισθώσεως εργασίας, υπό τον έλεγχο και τις οδηγίες του αδειούχου, αφού, και στην

περίπτωση αυτή, διασφαλίζεται επαρκώς η τήρηση και των συναφών προϋποθέσεων που τίθενται με την παραπάνω διάταξη, δηλ. της μη παραχωρήσεως σε τρίτο της χρήσεως του αυτοκινήτου και της μη χρησιμοποιήσεώς του για σκοπό διαφορετικό από αυτόν για τον οποίο χορηγήθηκε η άδεια. Η ανωτέρω δε προϋπόθεση συνιστά συγχρόνως και νόμιμο περιορισμό, μη ουσιώδη πάντως, του δικαιούχου της άδειας κνκλοφορίας του φορτηγού ιδιωτικής χρήσεως, ο οποίος κωλύει την οδήγηση του φορτηγού του από τρίτα πρόσωπα, παρέχοντα σε αυτόν υπηρεσίες, αλλά μη συνδεδόμενα μαζί του με σχέση μισθώσεως εργασίας. Ο περιορισμός δε αυτός δεν αντίκειται στις συνταγματικές διατάξεις που κατοχυρώνουν την οικονομική ελευθερία, διότι υπαγορεύεται κατά τα ανωτέρω από την ανάγκη περιορισμού της ασκήσεως του σχετικού δικαιώματος εντός των πλαισίων του σκοπού του και την κατοχύρωση και' ακολουθίαν του προσωποπαγούς χαρακτήρα του, στον οποίο απέβλεψε ο νομοθέτης. Εκ παραλλήλου δε διασφαλίζεται ούτως η μη καταστρατήγηση της κείμενης νομοθεσίας, κνρίως ως προς την τήρηση του διαφορετικού σκοπού που έχουν ταχθεί να εξυπηρετούν τα φορτηγά δημόσιας και ιδιωτικής χρήσεως.

Επειδή, στην προκειμένη περίπτωση, με την προσβαλλόμενη απόφαση του Υπουργού Μεταφορών και επικοινωνιών, η οποία εξεδόθη κατ' εφαρμογή των ανωτέρω εξουσιοδοτικών διατάξεων, αποφασίστηκε, κατ' επίκληση της αναγκαιότητας απογραφής προς τον σκοπό αποτροπής ατυχημάτων, η απογραφή φορτηγών αυτοκινήτων βυτιοφόρων μεταφοράς υγρών καυσίμων δημόσιας και ιδιωτικής χρήσεως, ορίσθηκε η ημερομηνία ενάρξεως και λήξεως της απογραφής (η οποία παρετάθη τελικώς με την Α2/Β2/31036/6269/13.9.90 απόφαση του Υπουργού Μεταφορών και όσα έγιναν δεκτά στην προηγούμενη απόφαση του Υπουργού Μεταφορών και Επικοινωνιών μέχρι 31.12.90) και καθορίσθηκαν η διαδικασία και τα απαιτούμενα δικαιολογητικά για τη διενέργεια της απογραφής καθώς και οι κυρώσεις που θα επιβάλλονται στα μη απογραφόμενα βυτιοφόρα. σιοδοτικών διατάξεων κατ' εφαρμογή διενέργεια της απογραφής καθώς και των οποίων εξεδόθη η κανονιστική οι κνρώσεις που θα επιβάλλονται στα περί απογραφής φορτηγών αυτοκινήτων απογραφόμενα βυτιοφόρα. Μεταξύ των δικαιολογητικών που ορίζεται ότι θα πρέπει να προσκομίσουν για την απογραφή των φορτηγών βυτιοφόρων ιδιωτικής χρήσεως (μικτού βάρους άνω των 4 τόνων)- οι κατά νόμον υπεύθυνοι των ιδιοκτητριών εταιρειών εμπορίας υγρών καυσίμων περιλαμβάνεται και υπεύθυνη δήλωση του Ν.Δ. 105/69 ότι, μεταξύ άλλων, «το συγκεκριμένο αυτοκίνητο οδηγείται μόνον από οδηγούς που τελούν σε σχέση εξηρητημένης εργασίας με την εταιρεία». Η ρύθμιση αυτή, η οποία και αποτελεί το προσβαλλόμενο μέρος της ανωτέρω νπουργικής αποφάσεως, ετέθη, σύμφωνα και με τις απόψεις της Διοικήσεως προς το Δικαστήριο (ιδ. έγγραφο Α2/25108/1106/10.2.89) του Γενικού Γραμματέα Μεταφορών προς εξακρίβωση κατά την απογραφή των φορτηγών βυτιοφόρων ιδιωτικής χρήσεως, αν τηρείται εκ μέρους των ιδιοκτητριών εταιρειών εμπορίας υγρών καυσίμων η προϋπόθεση που θέτει η διάταξη του άρθρου 4. παρ.

1. εδ. Α' του Κωδικοποιητικού Β.Δ 281/1973, υπό την προεκτεθείσα έννοιά της, σύμφωνα με την οποία τα φορτηγά αυτοκίνητα ιδιωτικής χρήσεως ως μπορούν να οδηγούνται, πλην του ιδίου του αδειούχου, μόνον από μισθωτό που προσελήφθη από αυτόν προς τούτο. Συνεπώς, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στην προηγούμενη σκέψη, η προσβαλλόμενη ρύθμιση ευρίσκεται μέσα στα πλαίσια των εξουσιοδοτικών διατάξεων κατ' εφαρμογή των οποίων εξεδόθη η κανονιστική περί απογραφής φορτηγών αυτοκινήτων απόφαση, εφ' όσον το απαιτούμενο με αυτήν δικαιολογητικό αφορά στη βεβαίωση συνδρομής προϋποθέσεως που επιβάλλεται από την κείμενη νομοθεσία για τη σύννομη κυκλοφορία του φορτηγού αυτοκινήτου ιδιωτικής χρήσεως που πρόκειται να απογραφεί εκτός εξουσιοδοτήσεως. Συνεπώς πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος ο λόγος ακυρώσεως με τον οποίο υποστηρίζεται ότι η προσβαλλόμενη ρύθμιση ευρίσκεται εκτός εξουσιοδοτήσεως.

Επειδή, όπως εκτίθεται σε προηγούμενη σκέψη, η εν λόγω ρύθμιση του νόμου (αρθ. 4 παρ. 1α' Β.Δ 281/73) με την οποία επιβάλλεται περιορισμός του κατόχου αδειας κυκλοφορίας φορτηγού ιδιωτικής χρήσεως ως προς τα πρόσωπα τα οποία, πλην αυτού, επιτρέπεται να οδηγούν το φορτηγό του, δεν αντίκειται στις περί οικονομικής ελευθερίας διατάξεις του συντάγματος και συνεπώς πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος ο λόγος ακυρώσεως με τον οποίο υποστηρίζεται, αντιθέτως, ότι πρόκειται για υπερβολική δέσμευση του επιχειρηματία, επιβάλλουσα σ' αυτόν καθορισμένο τρόπο λειτουργίας και επανδρώσεως της επιχειρήσεως του και ως εκ τούτου αντιβαίνουσα στα άρθρα 5. παρ. 1 106 του Συντάγματος.

Επειδή, τέλος, ο λόγος περί ανατιμολογήτου, προβαλλόμενος κατά κανονιστικής πράξεως, είναι απορριπτέος, διότι οι κανονιστικές πράξεις δεν χρήζουν, ως εκ της φύσεώς τους, αιτιολογίας.

Β) ΣτΕ 1820/1995: Απαγορεύθηκε η εξαγωγή ελιών που έχουν υποστεί επεξεργασία για να αποκτήσουν μαύρο χρώμα, για να προστατευθεί η φήμη των άριστης ποιότητας ελιών με φυσικό μαύρο χρώμα που εξάγει η Ελλάδα. Η απαγόρευση κρίθηκε ότι αντιβαίνει στην οικονομική ελευθερία, διότι η μη σύγχυση του καταναλωτικού κοινού και η αποτροπή πιθανής νοθείας μπορεί να επιτευχθεί με ηπιότερα μέτρα (αρχή της αναγκαιότητας).

Κρατική απαγόρευση της κυκλοφορίας ορισμένων κατώτερης ποιότητας ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό, όταν δεν κινείται στα πλαίσια της επιφυλάξεως του άρθρ. 5§ 1 Σ., αλλά έχει ως μόνο λόγο την προστασία της καλής φήμης άριστων προϊόντων ελληνικής παραγωγής, προσβάλλει τον πυρήνα του ατομικού δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας.

2. Επειδή, με την αίτηση αυτή ζητείται παραδεκτώς η ακύρωση της

αποφάσεως 1489/19-5-1992 του Διευθυντή Γεωργίας της Νομαρχίας Φωκίδας, με την οποία απορρίφθηκε το αίτημα της αιτούσης εταιρείας για τη διενέργεια ποιοτικού ελέγχου σε φορτίο επιτραπέζιων ελιών του τύπου «confites», προκειμένου να εξασθούν στο εξωτερικό, αιτιολογία δε της απορριπτικής αποφάσεως είναι ότι το άρθρ. 15 του ν. 2040/1992 απαγορεύει την παρασκευή και διάθεση καθώς και την εξαγωγή ελιών «confites». Με την υπό κρίση αίτηση προβάλλεται ότι η διάταξη αυτή του άρθρου 15 του ν. 2040/1992 αντίκειται προς την προστατευόμενη με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος οικονομική ελευθερία και, συνεπώς, είναι ανίσχυρη και δεν δύναται να στηρίξει την προσβαλλόμενη απόφαση.

3. Επειδή, στο άρθρο 1 του αν.ν.1891/1939 «περί απαγορεύσεως παρασκευής βρωσίμων ελαιών δι' αλκαλικών διαλυμάτων και της εξαγωγής αυτών εις το εξωτερικόν» (φ. 325 τ. Α'), προβλέπεται: Παρ. 1.α. «Από τις ισχύος του παρόντος νόμου απαγορεύεται α) η εκπίκρασις και γενικώς η παρασκευή βρωσίμων ελαιών δι' αλκαλικών διαλυμάτων (καυστικής σόδας, ποτάσης κ.λπ. και β) η εξαγωγή εις το εξωτερικόν βρωσίμων ελαιών διατηρουμένων ή μη εν άλμη προς παρασκευή των οποίων εχρησιμοποιήθησαν αλκαλικά διαλύματα». Παρ. 2: «Των διατάξεων των προηγουμένων παραγράφων εξαιρούνται αι πράσινοι ελαίαι, αι πωλούμεναι ως τοιαύται». Με το άρθρο όμως 35 παρ. 2 του νεότερου ν. 1845/ 1989 (102 τ. Α'), κυρώθηκε και απέκτησε ισχύ νόμου η απόφαση 290380/17-8-1988 του υφυπουργού Γεωργίας, με την οποία ορίζονται τα εξής: «Η παρ. 2 του άρθρου 1 του αν.ν. 1891/1939 αντικαθίσταται ως εξής: «2. Των διατάξεων της προηγουμένης παραγράφου εξαιρούνται: α) οι πράσινες ελιές, οι οποίες πωλούνται ως τέτοιες, β) οι πράσινες ελιές καθώς και οι ελιές που συγκομίζονται πριν από την πλήρη ωρίμανσή τους και οι οποίες μαυρίζουν με οξείδωση σε αλκαλικό περιβάλλον και πωλούνται ως μαύρες». Στη συνέχεια με το άρθρο 27 του ν. 1921/1991 (12 τ. Α'), ορίσθηκαν τα εξής: «Αναστέλλονται για τρία (3) έτη απο τη δημοσίευση του νόμου η εφαρμογή της διάταξης της περ. β' της παρ. 2 του άρθρου 1 του αν.ν. 1891/1939, όπως η παράγραφος αυτή αντικαταστάθηκε με την παρ. 2 του άρθρου 35 του ν. 1845/1989, με την οποία κυρώθηκε η υπ' αριθμ. 290380/1988 απόφαση του Υφυπουργού Γεωργίας.. καθώς και οι σχετικές διατάξεις που αφορούν τον τύπο «μαυρισμένες με οξείδωση ελιές σε αλκαλικό περιβάλλον...». Τέλος, με το άρθρο 15 του ν. 2040/1992 (70 τ. Α'), ορίσθηκαν τα εξής: Παρ. 1. «Από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου απαγορεύεται η παρασκευή και διάθεση καθώς και εξαγωγή στο εξωτερικό ελιών μαυρισμένων με οξείδωση σε αλκαλικό περιβάλλον (confites)». Παρ. 2. «Η παράγραφος 2 του άρθρου 35 του ν. 1845/1989 (ΦΕΚ 102 Α'), καταργείται».

4. Επειδή, στην εισηγητική έκθεση του ν. 2040/ 1992 αναφέρεται ότι η ρύθμιση του άρθρου 15 «κρίνεται αναγκαία επειδή ο τύπος της φυσικής μαύρης ελιάς σαν φυσικό προϊόν έχει επιβληθεί και είναι αποδεκτός από ένα ευρύ διεθνές καταναλωτικό κοινό, τυχόν δε παρασκευή και εξαγωγή στο εξωτερικό ελιών μαυρισμένων με οξείδωση σε αλκαλικό περιβάλλον θα προκαλούσε σοβαρές επιπτώσεις στην αγορά της φυσικής μαύρης ελιάς με αντίστοιχη ζημιά των ελαιοπαραγωγών της Χώρας». Εξάλλου, από τις συζητήσεις στη Βουλή κατά την ψήφιση του ν.

2040/ 1992, σε συνδυασμό και με τις εισηγητικές εκθέσεις τον αν.ν. 1891/1939 και τον ν. 1921/1991, συνάγεται περαιτέρω ότι η απαγόρευση του άρθρου 15 του ν. 2040/ 1992 επιβλήθηκε και ενόψει του κινδύνου να δυσφημισθεί η ελληνική παραγωγή της μαύρης φυσικής ελιάς κυρίως στο εξωτερικό λόγω ενδεχόμενης νοθείας εκ της αναμίξεως ελιών του τύπου «confites» με φυσικές μαύρες ή λόγω παραπλανήσεως τον καταναλωτικού κοινού.

5. Επειδή, το άρθρο 5 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος που καθιερώνει την οικονομική ελευθερία και εγγυάται ειδικότερα τη συμμετοχή του καθενός στην οικονομική ζωή επιτρέπει στο νομοθέτη ή τη διοίκηση, όταν η τελευταία ενεργεί κανονιστικώς, την επιβολή περιορισμών στην επαγγελματική ελευθερία για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Επομένως, ενόψει της μείζονος σημασίας που έχει για την εθνική οικονομία η επιτραπέζια ελιά ως προϊόν που καλύπτει βασικό κλάδο τον εξαγωγικού εμπορίου της Χώρας, θεμιτώς, κατ' αρχήν, οργανώνεται από το νόμο το θεσμικό πλαίσιο που διέπει την άσκηση δραστηριοτήτων συναπτομένων με την παραγωγή, επεξεργασία, παρασκευή, συσκευασία και διάθεση στην εσωτερική και διεθνή αγορά του προϊόντος αυτού. Έτσι, είναι κατ' αρχήν ανεκτοί, γιατί δικαιολογούνται από την ανάγκη προστασίας του προϊόντος αυτού, οι περιορισμοί που αναφέρονται στη θέσπιση ποιοτικών κανόνων (π.δ. 221/1979) ή στη διενέργεια ελέγχου κατά την εξαγωγή των γεωργικών προϊόντων εν γένει (ν. 5693/1932, ν.δ. 3999/1959) και των επιτραπέζιων ελιών ειδικότερα (π.δ. 221/1979, π.δ. 28/1989) ή στη σήμανση των εξαγόμενων γεωργικών προϊόντων (κοινή απόφαση Υπουργού Εμπορίου και Γεωργίας 95477/1960) ή στη θέσπιση κυρώσεων και διαδικασίας επιβολής αυτών εις βάρος εκείνων που παραβιάζουν τις σχετικές διατάξεις. Οι περιορισμοί, όμως, που μπορούν θεμιτώς βάσει των μνημονευομένων συνταγματικών διατάξεων να επιβληθούν στην οικονομική ελευθερία δεν μπορούν να φθάσουν και μέχρι πλήρους απαγόρευσης της παραγωγής ενός προϊόντος ή της εξαγωγής του όταν η απαγόρευση αυτή έχει ως μόνο λόγο ότι το προϊόν αυτό είναι κατώτερης ποιότητας σε σχέση με άλλα, όμοια ή παρόμοια ελληνικά προϊόντα που εξαγονται στο εξωτερικό όπου κατέκτησαν τη φήμη άριστου προϊόντος ελληνικής παραγωγής και μέσω της φήμης αυτής μπορούν να νηρητούν την εθνική οικονομία. Η καλή φήμη ορισμένων ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό δεν συνιστά, μόνη αυτή, συνταγματικώς θεμιτό λόγο απαγόρευσης της κυκλοφορίας άλλων προϊόντων κατώτερης ποιότητας. Το Σύνταγμα εγγυάται την ελευθερία συμμετοχής καθενός στην οικονομική ζωή, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη (άρθ. 5 παρ. 1 του Συντάγματος). Κρατική απαγόρευση της κυκλοφορίας ορισμένων προϊόντων, όταν δεν κινείται στα πλαίσια της πιο πάνω συνταγματικής επιφύλαξης, προσβάλλει τον πυρήνα του ατομικού δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας. Ο πυρήνας όμως αυτός διασφαλίζεται από τον δημοκρατικό και φιλελεύθερο χαρακτήρα του πολιτεύματος. Κατά ταύτα, η απαγόρευση που επιβλήθηκε με το άρθρο 15 του νόμου 2040/1992, για την παρασκευή, διάθεση και εξαγωγή στο εξωτερικό ελιών μαυρισμένων με οξείδωση σε αλκαλικό περιβάλλον και που λόγο έχει, σύμφωνα με τις μνημονευμένες προπαρασκευαστικές εργασίες του

νόμου, την προστασία της καλής φήμης της ελληνικής φυσικής μαύρης ελιάς, δεν είναι συνταγματικώς θεμιτή. Εξάλλου, και ο κίνδυνος νοθείας της φυσικής μαύρης ελιάς με ανάμιξη ελιών διαφόρων ποιοτήτων και της παραπλάνησης του καταναλωτικού κοινού, δεν δικαιολογεί την πιο πάνω απαγόρευση, από συνταγματική άποψη και ειδικότερα από την άποψη της οικονομικής ελευθερίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος. Ο κίνδυνος νοθείας μπορεί εν προκειμένω να αποτραπεί με ηπιότερα μέτρα όπως προβλέπουν οι κείμενες διατάξεις, με τις οποίες θεσπίζονται, όπως ήδη έχει εκτεθεί, οι κανόνες, ουσιαστικοί και διαδικαστικοί, του ελέγχου παρασκευής, συσκευασίας, σημάσεως και εμπορίας εν γένει της επιτραπέζιας ελιάς ή με τη θέσπιση άλλων καταλληλότερων μέτρων αν οι ισχύοντες κανόνες κρίνονται ανεπαρκείς. Συνεπώς, η προσβαλλόμενη πράξη που στηρίζεται στην αντισυνταγματική διάταξη του άρθρου 15 του ν. 2040/1992 πρέπει να ακυρωθεί, όπως βασίμως προβάλλεται με την κρινόμενη αίτηση, είναι δε αλυσιτελής η εξέταση των λοιπών προβαλλομένων λόγων ακυρώσεως: Μειοψήφησαν οι Σύμβουλοι Ιωάν. Τζεβελεκάκης, Α. Φαρμάκης, Χ. Μακρίδης, Σ. Σαρηβαλάσης, Λ. Μαρή, Μ. Βροντάκης, Θ. Χατζηπαύλου, Δ. Κωστόπουλος, Ε. Γαλανού, Φ. Αρναούτογλου και Π. Πικραμένος με τη γνώμη των οποίων συντάχθηκε η Πάρεδρος Α. Συγγούνα, οι οποίοι διατύπωσαν την ακόλουθη γνώμη: Η επιβληθείσα με τη διάταξη του άρθρου 15 του ν. 2040/1992 απαγόρευση δεν αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος γιατί, όπως συνάγεται από την εισηγητική έκθεση του ν. αυτού σε συνδυασμό με τις εισηγητικές εκθέσεις των αν.ν. 1891/1939 και του ν. 1921/1991, η απαγόρευση αυτή υπαγορεύθηκε από την ανάγκη προστασίας της μαύρης φυσικής ελιάς, η οποία αποτελεί εθνικό προϊόν και έχει επιβληθεί με τη μορφή αυτή στη διεθνή αγορά και, με το δεδομένο αυτό, η επιβολή του παραπάνω περιορισμού δικαιολογείται ως οφειλόμενη σε λόγους δημοσίου συμφέροντος και ειδικότερα στην ανάγκη προστασίας της εθνικής οικονομίας στον τομέα της επιτραπέζιας ελιάς. Μειοψήφησε επίσης ο Σύμβουλος Φ. Καζούρος, ο οποίος διατύπωσε την εξής γνώμη: Το άρθρο 106 παρ. 2 του Συντάγματος θέτει στην ελευθερία της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας τον περιορισμό, μεταξύ άλλων, ότι δεν πρέπει να αναπτύσσεται κατά τρόπο που βλάπτει την εθνική οικονομία. Τούτο παρέχει στο νομοθέτη τη δυνατότητα της απαγορεύσεως ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων όταν, κατά την κρίση του, η άσκηση των δραστηριοτήτων αυτών βλάπτει την εθνική οικονομία. Εν προκειμένω, ήδη δια του αν.ν. 1891/1939 είχε απαγορευθεί η παρασκευή και εξαγωγή στο εξωτερικό βρώσιμων ελιών επεξεργασμένων δι' αλκαλικών διαλυμάτων, τούτο δε, κατά την εισηγητική έκθεση του νόμου, προς αποφυγή της απώλειας της καλής φήμης των εξαγομένων φυσικώς ωριμασμένων ελιών. Εν όψει τούτου είναι θεμιτή συνταγματικώς η επαναφορά της απαγορεύσεως αυτής, μετά τη σύντομη άρση της, εφ' όσον μάλιστα η απαγόρευση αποσκοπεί στην προστασία ενός εθνικής σημασίας προϊόντος, δεν είναι δε εφικτή η θέσπιση μέτρων από τον έλληνα νομοθέτη για τη διάθεση των επεξεργασμένων ελιών μετά την εξαγωγή τους από τη Χώρα.

Γ) ΣτΕ 1898/1995: Οι περιορισμοί της χρονικής διάρκειας των συμβολαίων των καλαθοσφαιριστών με τη θέσπιση ελάχιστου και μέγιστου ορίου και με την πρόβλεψη μονομερούς ανανέωσης υπό προϋποθέσεις κρίθηκαν ότι δεν αντιβαίνουν στην οικονομική ελευθερία, αφού εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον και συγκεκριμένα την ανάπτυξη του αθλητισμού.

Μονομερής από το οικείο σωματείο ανανέωση του συμβολαίου με καλαθοσφαιριστές. Δεν παραβιάζεται η οικονομική ελευθερία.

Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση, όπως συμπληρώνεται με το από 10.3.1992 δικόγραφο προσθέτων λόγων, ζητείται υπό τον αιτούντος, καλαθοσφαιριστού, η ακύρωση της υπ' αριθμ. 37495/7.11.1991 αποφάσεως του Υπουργού Πολιτισμού (φ. 965/22.11. 1991, Β), με την οποία ενεκρίθη ο Κανονισμός (αριθμ. 1) «Σχέσεις σωματείων και αμειβομένων καλαθοσφαιριστών»

Επειδή, η υπόθεση εισάγεται προς συζήτησιν κατόπιν της υπ' αριθμ. 296/1994 αποφάσεως της πενταμελούς συνθέσεως του Τμήματος, με την οποία παρεπέμφθη η εκδίκαση αυτής εις την επταμελή σύνθεσή του, λόγω της σοβαρότητας των εν προκειμένω ανακυπτόντων ζητημάτων

5. Επειδή, η προσβαλλόμενη κανονιστική απόφαση έχει εκδοθεί κατ' εφαρμογήν των εξουσιοδοτικών διατάξεων των άρθρων 21 και 73 του ρηθέντος νόμου 1958/91 «Τμήματα Αμειβομένων Αθλητών κ.λπ.» (φ. 122/5.8.91, Α), όπου ορίζονται ειδικότερον τα εξής: «Άρθρον 21. 1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων του παρόντος, όλα τα θέματα που αφορούν στη μορφή και το περιεχόμενο των σχέσεων των αθλητών με αμοιβή, καθώς και των επαγγελματιών και ημιεπαγγελματιών αθλητών με τα σωματεία ή τις εταιρείες, κατά περίπτωση, ρυθμίζονται με ειδικό για κάθε άθλημα κανονισμό, που καταρτίζεται με κοινή συμφωνία των Δ.Σ. της οικείας επαγγελματικής ένωσης, της οικείας αθλητικής ομοσπονδίας και του οικείου συνδικαλιστικού οργάνου των αθλητών. Ειδικότερα ρυθμίζονται: α) Οι όροι και οι προϋποθέσεις απόκτησης της ιδιότητας του αθλητή με αμοιβή καθώς και του επαγγελματία και ημιεπαγγελματία αθλητή. β) Ο τύπος, το περιεχόμενο και η χρονική διάρκεια του μεταξύ τους συναπτόμενου συμβολαίου, η διαδικασία σύναψης αυτού, καθώς και οι όροι, προϋποθέσεις και η διαδικασία ανανέωσης, διακοπής και λύσης του συμβολαίου, με βάση ιδίως κριτήρια ηλικίας και προέλευσης του αθλητή. γ) Οι κάθε είδους παροχές προς τους αθλητές και ο τρόπος καταβολής τους. δ) Η διαδικασία και τα όργανα επίλυσης των κάθε είδους διαφορών μεταξύ εταιρειών ή σωματείων και αθλητών. ε) Οι υποχρεώσεις των αθλητών απέναντι στις εταιρείες ή σωματεία, καθώς και οι κυρώσεις σε περίπτωση παράβασής τους. στ) Κάθε άλλο συναφές θέμα. 2. Ο κανονισμός της προηγούμενης παραγράφου εγκρίνεται με απόφαση του αρμόδιου για θέματα αθλητισμού Υπουργού, που δημοστεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Τυχόν διαφωνίες μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών επιλύονται με την ανωτέρω απόφαση του Υπουργού. Στη συμφωνία πρέπει να περιλαμβάνεται όρος για μη προσφυγή των

συμβαλλομένων σε αποχή από την προσφορά των υπηρεσιών τους για όσο χρόνο διαρκεί η συμφωνία. 3. Οι διατάξεις του Κανονισμού του παρόντος άρθρου μπορεί να καταγγέλλονται από τα συμβαλλόμενα μέρη μετά τη συμπλήρωση διετίας από την έναρξη εφαρμογής τους. Η καταγγελία γίνεται τρεις (3) μήνες πριν από τη συμπλήρωση διετίας». Άρθρον 73: « 1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων των επομένων παραγράφων, οι κατά τη δημοσίευση του παρόντος ανήκοντες στη δύναμη αθλητικών σωματείων της Α1 εθνικής κατηγορίας Καλαθοσφαίρισης ή Πετοσφαίρισης αθλητές καθίστανται αμειβόμενοι αθλητές και υπάγονται στις διατάξεις του παρόντος. 2. Οι αθλητές της προηγούμενης παραγράφου έχουν την υποχρέωση να υπογράψουν με το αθλητικό σωματείο, στο οποίο ανήκουν, συμβάσεις παροχής υπηρεσιών (συμβόλαια) χρονικής διάρκειας κατά τις διακρίσεις ηλικιών, που καθορίζονται με βάση το 21ο έτος της ηλικίας, με κοινή συμφωνία της οικείας επαγγελματικής ένωσης, της οικείας αθλητικής ομοσπονδίας και του οικείου συνδικαλιστικού οργάνου των αθλητών, που εγκρίνεται με απόφαση του αρμόδιου για θέματα αθλητισμού Υπουργού, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Τυχόν διαφωνίες μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών επιλύονται με την ανωτέρω απόφαση του Υπουργού». Κατά την έννοια των παρατεθεισών διατάξεων που καθιερώνουν ειδική διοικητική διαδικασία εκδόσεως του επιδικού Κανονισμού, για τα αυτόθι απαριθμούμενα θέματα, τα οποία αναφέρονται στη μορφή και το περιεχόμενο των σχέσεων και των αμειβομένων καλαθοσφαιριστών με τα σωματεία τους, υποβάλλονται, κατά πρώτον, στον Υπουργό Πολιτισμού συγκεκριμένες προτάσεις από τα οικεία Διοικητικά Συμβούλια των φορέων που προβλέπει ο νόμος, ήτοι: α) την Ένωση Σωματείων Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών (ΕΣΑΚ), β) την Ελληνική Ομοσπονδία Καλαθοσφαίρισης (ΕΟΚ) και γ) τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών (ΠΣΑΚ). Εάν οι προτάσεις αυτές συμφωνούν καθ' όλα μεταξύ τους, ο Υπουργός υποχρεούται, με απόφασή του που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, να εγκρίνει τον σχετικό Κανονισμό σύμφωνα με το προταθέν περιεχόμενό του. Αν, όμως, οι προτάσεις αυτές διίστανται μεταξύ τους, τότε ο Υπουργός επιλύει, με την εγκριτική απόφασή του, τις ανακύπτουσες διαφωνίες ή συμπληρώνει θέματα που δεν αντιμετωπίστηκαν με τις προτάσεις, δεσμευτικά για τους ενδιαφερομένους. Δηλαδή, η έκδοση της εγκριτικής υπουργικής αποφάσεως δεν προϋποθέτει, ως νόμιμον διαδικαστικόν όρον, ότι οι προηγούμενες της εγκρίσεως προτάσεις των ως άνω τριών φορέων πρέπει να έχουν καταλήξει οπωσδήποτε σε συμφωνία. Συνεπώς, εφόσον εν προκειμένω είχαν πάντως υποβληθεί προτάσεις από τους οικείους φορείς, είναι αβάσιμος ο λόγος ακυρώσεως που προβάλλεται με το κυρίως δικόγραφο και με τον οποίο ο αιτών, χωρίς να εξειδικεύει συγκεκριμένες διατάξεις που τυχόν εθεοπίσθησαν αν και δεν είχαν προταθεί ή για τις οποίες δεν υπήρξε διαφωνία και παρά ταύτα ηλλοιώθησαν από τον υπουργό, ισχυρίζεται ότι δεν είναι δυνατή η έκδοση προσβαλλόμενης πράξεως, αφού οι ρηθείσες προτάσεις είχαν απλώς προκαταρκτικό χαρακτήρα και δεν κατέγραψαν αυτές, με τρόπο σαφή, τις υπάρχουσες διαφωνίες.

5. Επειδή, στο άρθρο 5 τον εγκριθέντος ως άνω Κανονισμού ορίζονται τα εξής: «Με την επιφύλαξη των διατάξεων των επομένων παραγράφων, η

χρονική διάρκεια του συμβολαίου καθορίζεται ελεύθερα από τα συμβαλλόμενα μέρη. 2. Το πρώτο (αρχικό) συμβόλαιο ερασιτέχνη καλαθοσφαιριστή ανεξαρτήτως προέλευσης (είτε δηλαδή προέρχεται από το ίδιο σωματείο είτε από άλλο με μετεγγραφή) είναι διάρκειας τουλάχιστον 1 έτους με δικαίωμα του σωματείου για μονομερή ετήσια ανανέωση μέχρι 5 έτη. 3. Συμβόλαια που συνάπτουν οι αμειβόμενοι καλαθοσφαιριστές με οποιοδήποτε σωματείο, είτε ύστερα από μετεγγραφή που γίνεται κατόπιν κοινής συμφωνίας των ενδιαφερομένων σωματείων είτε κατά τη διαδικασία της προσφοράς και αντιπροσφοράς σύμφωνα με το άρθρο 7 του παρόντος κανονισμού, είναι, σε κάθε περίπτωση, διάρκειας τουλάχιστον ενός (1) έτους με δικαίωμα του σωματείου για μονομερή, ετήσια, ανανέωση μέχρι (3) τρία έτη». Εξ ετέρου, στο άρθρο 29 του κανονισμού, το οποίο θεσπίζεται κατ' επίκληση της ετέρας εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 73 παρ. 1 και 2 του ως άνω ν. 1958/91 που θεσπίζει ως προϋπόθεση της μονομερούς ανανεώσεως, την προηγούμενη συμφωνία των συμβαλλομένων, αφού η διάταξη αυτή δεν αφορά τους ερασιτέχνες, ως προς δε τους επ' αμοιβή αθλητές δεν προτείνεται ότι δεν προϋπήρξε τέτοια συμφωνία των συμβαλλομένων μερών. Συνεπώς, οι περί του αντιθέτου λόγοι ακυρώσεως του προσθέτου δικογράφου είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι. Αν και κατά τη γνώμη των συμβούλων Π. Παραρά και Π. Χριστοφόρου, προς την άποψη των οποίων συνετάχθη και η πάρεδρος Όλγα Ζύγουρα, η νομοθεσία αυτή περί αμειβομένων καλαθοσφαιριστών δεν έχει άμεσα ως σκοπό την προαγωγή τον αθλητισμού, αλλά κυρίως συνάπτεται με την ρύθμιση των εκατέρωθεν (σωματείων και αθλητών) οικονομικών συμφερόντων και δεν αποβλέπει στην εξυπηρέτηση λόγων δημοσίου συμφέροντος, η συνδρομή των οποίων θα εδικαιολόγει περιορισμό στην συνταγματική αρχή της οικονομικής ελευθερίας, δοθέντος ότι, στην περίπτωση αυτή, πρόκειται κατ' ουσίαν περί ισοτίμων εταιρών των οποίων οι οικονομικές σχέσεις προσιδιάζουν περισσότερο στο ιδιωτικό δίκαιο, όπου ισχύει, κατ' αρχήν η εξισωτική δικαιοσύνη. Συνεπώς, ο σχετικός λόγος ακυρώσεως περί παραβάσεως εν προκειμένω του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος θα έδει να γίνει δεκτός, διότι όντως αποτελεί συνταγματικώς ανεπίτρεπτο περιορισμό της συμβατικής ελευθερίας η θέσπιση υποχρεώσεως των καλαθοσφαιριστών να συνάψουν συμβάσεις με τα σωματεία στα οποία ανήκαν κατά τον χρόνο δημοσιεύσεως του προσβαλλομένου Κανονισμού, αφ' ενός μεν χωρίς καμία δυνατότητα συνάψεως συμβάσεως με τρίτο σωματείο, το οποίο τυχόν θα τους προσέφερε καλύτερους όρους εργασίας, αφ' ετέρου δε χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν ο μέχρι τούδε χρόνος εργασίας τους στο σωματείο στο οποίο ανήκουν, δοθέντος μάλιστα ότι η πενταετία, κατ' άρθρον 24 παρ. 1 τον ν. 1958/91, αποτελεί το ανώτατο όριο διάρκειας τέτοιας συμβάσεως, αλλά και διότι κατά την μονομερή ανανέωση των παραπάνω συμβάσεων οι αθλητές αδυνατούν να διαπραγματευθούν τους οικονομικούς όρους της ανανεώσεως (πρβλ. Σ.Ε. 2944/80).

7. Επειδή, όπως αναγράφεται και στο δικόγραφο της αιτήσεως ακυρώσεως, ο αιτών έχει γεννηθεί την 25η Νοεμβρίου 1961, ώστε κατά τον χρόνο δημοσιεύσεως του εν προκειμένω προσβαλλομένου Κανονισμού είχε ηλικία 30 ετών. Με το δεδομένο αυτό, άνευ εννόμου συμφέροντος προσβάλλει, με έτερο λόγο ακυρώσεως, διατάξεις του Κανονισμού που

αναφέρονται στη δυσμενή, κατά τον αίτούντα, μεταχείριση καλαθοσφαιριστών ηλικίας 18-21 ετών.

8. Επειδή, στο άρθρο 24 του ν. (958/ 91 ορίζεται ότι: « 1. Η χρονική διάρκεια του συμβολαίου αθλητή με αμοιβή δεν επιτρέπεται, με ποινή ακυρότητας, να είναι μικρότερη από έντεκα (11) μήνες και μεγαλύτερη από πέντε (5) χρόνια. 2. Σε κάθε περίπτωση, η λήξη της χρονικής διάρκειας του συμβολαίου πρέπει να συμπίπτει με την τελευταία, πριν την έναρξη της μετεγγραφικής περιόδου, ημέρα». Εξ ετέρου, στο άρθρ. 29 παρ. 3 του Κανονισμού ορίζεται ότι: «Η βάση υπολογισμού του χρόνου ισχύος των συμβολαίων της προηγούμενης παραγράφου, ορίζεται η ημεροχρονολογία υπογραφής του συμβολαίου». Όπως προκύπτει από τις παραπάνω διατάξεις, δια μεν τον άρθρ. 24 παρ. 2 τον ν. 1958/91 καθωρίσθη τότε εν πάση περιπτώσει πρέπει να λήγει το υπογραφέν για οποιοδήποτε χρόνο συμβόλαιο, ήτοι την τελευταία ημέρα προ της έναρξεως της μετεγγραφικής περιόδου, ώστε κατά την διάρκειά της να μην υπάρχει εκκρεμής συμβατική δέσμευση. Αντιθέτως, με το άρθρο 29 παρ. 3 του Κανονισμού ωρίσθη ότι για το πόση θα είναι η διάρκεια του κάθε συμβολαίου που θα καταρτισθεί μεταξύ καλαθοσφαιριστών και σωματείων στα οποία αυτοί ανήκαν κατά την δημοσίευση του Κανονισμού, λαμβάνεται υπ' όψιν η ημερομηνία υπογραφής του συμβολαίου από όπου και ανευρίσκεται η ηλικία του καλαθοσφαιριστή και βάσει αυτής η διάρκεια που πρέπει να έχει το υπογραφόμενο συμβόλαιο, όπως ειδικότερα ορίζουν οι διατάξεις της παρ. 2 του άρθρ. 29 του Κανονισμού. Δεν υφίσταται, συνεπώς, αντίθεση της διατάξεως αυτής, αφού ρυθμίζει άλλο ζήτημα, προς την ως άνω διάταξη του άρθρου 24 παρ. 2 του ν. 1958/91 και ο περί του αντιθέτου λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

Δ) ΣτΕ 6408/1995: Ο Δικηγορικός Σύλλογος Ρόδου βάσει του Δικηγορικού Κώδικα που επιτρέπει την παρακράτηση μέρους των δικηγορικών αμοιβών πέραν του 10% που είναι το ελάχιστο αποφάσισε την παρακράτηση υψηλών ποσοστών μέχρι και 50%. Κρίθηκε ότι το οικείο άρθρο ερμηνευόμενο υπό το φως του 5παρ.1Σ δεν επιτρέπει την παρακράτηση υψηλών ποσοστών των δικηγορικών αμοιβών.

Τα προβλεπόμενα από υπ. απόφαση υψηλά ποσοστά παρακρατήσεων των δικηγορικών συλλόγων από τις προεισπρατούμενες δικηγορικές αμοιβές υπερβαίνουν τα όρια που θέτει το άρθρ. 96 Α§ 1 του Δικηγ. Κώδικα, ερμηνευμένο στα πλαίσια του άρθρ. 5 Σ., διότι έτσι θίγεται ουσιωδώς το εισόδημα από την εργασία του δικηγόρου.

2. Επειδή, με την αίτηση αυτή, η οποία εισήχθη στην επιταμειλή σύνθεση του Τμήματος, με πράξη του Προέδρου του, λόγω σπουδαιότητας, οι αιτούντες, μέλη του Δικηγορικού Συλλόγου Ρόδου, ζητούν την ακύρωση της 114551/8.11. 1991 αποφάσεως του Υπουργού Δικαιοσύνης (Β' 999), με την οποία καθιερώθηκε διανεμητικός λογαριασμός των

προειοπρατομένων δικηγορικών αμοιβών στα δικαστήρια της περιφέρειας του Δικηγορικού Συλλόγου Ρόδου (Δ.Σ.Ρ.) και ορίστηκαν τα παρακρατούμενα ποσοστά, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρ.96 Α του Δικηγορικού Κώδικα (Ν.Δ. 302611954 - όπως προσετέθη με το άρθρο 2 του ν. 1649/1986).

5. Επειδή, οι αιτούντες με έννομο συμφέρον ζητούν την ακύρωση της προσβαλλομένης απόφασης, διότι, ως μέλη τον Συλλόγου στον οποίο αναφέρεται η απόφαση αυτή, υπάγονται στις ρυθμίσεις που επιβάλλει (βλ. Σ.Ε. 393Ι 1993). Εξάλλου, οι ισχυρισμοί του παρεμβαίνοντος Συλλόγου περί ελλείψεως εννόμου συμφέροντος αυτών, διότι ως μέλη της Γενικής Συνέλευσης ψήφισαν για την επικύρωση της 18/12.9.1990 απόφασης τον Διοικητικού Συμβουλίου περί συστάσεως του επιδικού λογαριασμού και διότι εισέπραξαν ανεπιφύλακτα το μερίσμα από τον συσταθέντα λογαριασμό, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι, αφού, όπως προκύπτει από το από 1.10.1990 πρακτικό ψηφοφορίας, η επίδικη ψηφοφορία ήταν μυστική και η σχετική απόφαση της Γενικής Συνελεύσεως ελήφθη με μειοψηφία 36 μελών, ώστε δεν είναι γνωστό εάν οι αιτούντες ψήφισαν υπέρ ή κατά της συστάσεως του λογαριασμού, μόνη δε η είσπραξη του μερίσματος εκ μέρους τους δεν σημαίνει αποδοχή της προσβαλλομένης πράξεως.

6. Επειδή, στο άρθρο 227 του Κώδικα περί Δικηγόρων (Ν.Δ. 3026/1954 - Α' 235) ορίζονται τα εξής: 1. Η εκλογή των μελών τον διοικητικού συμβουλίου γίνεται με το σύστημα της απλής αναλογικής. Οι θέσεις των συμβούλων κατανέμονται μεταξύ των συνδυασμών ανάλογα με την εκλογική τους δύναμη. Το σύνολο των έγκυρων ψηφοδελτίων διαιρείται με τον αριθμό των θέσεων τον διοικητικού συμβουλίου. Το πηλίκον αυτής της διαίρεσης και σε περίπτωση κλάσματος ο πλησιέστερος προς το κλάσμα ακέραιος αριθμός αποτελεί το εκλογικό μέτρο. Αν το κλάσμα ισούται με το μισό της μονάδας, ως εκλογικό μέτρο θεωρείται ο μεγαλύτερος ακέραιος αριθμός. Κάθε συνδυασμός καταλαμβάνει τόσες θέσεις στο διοικητικό συμβούλιο, όσες φορές χωρεί το εκλογικό μέτρο στον αριθμό των έγκυρων ψηφοδελτίων που έλαβε. Συνδυασμός, που περιλαμβάνει υποψηφίους λιγότερους από τις θέσεις που του ανήκουν, καταλαμβάνει τόσες μόνο θέσεις όσοι είναι και οι υποψήφιοί του. Οι θέσεις που μένουν αδιάθετες από την πρώτη κατανομή, σύμφωνα με τα παραπάνω, κατανέμονται στη συνέχεια στους συνδυασμούς εκείνους που έχουν τα μεγαλύτερα κατά σειράν υπόλοιπα ψήφων, έστω και αν δεν κατέλαβαν έδρα από την πρώτη κατανομή. Σε περίπτωση ίσου αριθμού ψήφων γίνεται κλήρωση.

Ο επικεφαλής συνδυασμού εκλέγεται σύμβουλος, αν ο συνδυασμός, στον οποίο ηγείται, καταλάβει μία τουλάχιστον έδρα από οποιαδήποτε κατανομή (παρ. 1, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 17 παρ. 4 τον Ν. 1868/1989 - Α' 230) ... 3. Αι κατά τας προηγουμένες παραγράφους του παρόντος άρθρου κατανεμηθείσαι κατά συνδυασμούς και κατηγορίας θέσεις Συμβούλων καταλαμβάνονται υπό των υποψηφίων του οικείου συνδυασμού κατά την σειράν των ληφθέντων σταυρών προτιμήσεως. Οι λοιποί υποψήφιοι εκάστου συνδυασμού είναι κατά κατηγορίας αναπληρωματικοί των ως άνω τακτικών, καλούνται δε, κατά σειράν σταυρών προτιμήσεως, προς πλήρωσιν των κατά την διάρκειαν της θητείας του Διοικ. Συμβουλίου κενουμένων θέσεων τακτικών μελών αυτού.

Εις περίπτωσιν, καθ' ην λόγω συμμετοχής εις τας αρχαιρεσίας ενός μόνου συνδυασμού δεν υφίστανται αναπληρωματικά μέλη, η πλήρωση των κενουμένων εκάστοτε θέσεων γίνεται δι' αποφάσεως του Διοικητικού Συμβουλίου εκ μελών του οικείου Συλλόγου, συγκεντρουνται τα προσόντα προς κατάληψιν των κενών θέσεων... 6. Προκειμένου περί των Συλλόγων, εις ους δεν εφαρμόζεται το σύστημα των συνδυασμών, τας θέσεις Συμβούλων καταλαμβάνουν κατά σειράν οι λαβόντες τας πλείονας ψήφους. Οι λοιποί υποψήφιοι Σύμβουλοι, κατά σειράν προτιμήσεως, είναι αναπληρωματικοί των τακτικών. Εις περίπτωσιν μη υπάρξεως αναπληρωματικών, εφαρμόζονται ως προς την αναπλήρωσιν τα εν παρ. 3 του παρόντος οριζόμενα προκειμένου περί των Συλλόγων, εις ους ισχύει το σύστημα των συνδυασμών.

Πρόεδρος του Συμβουλίου εκλέγεται ο τυχών της απολύτου πλειοψηφίας των εγκύρων ψήφων... Περαιτέρω, στο άρθρο 229 του ίδιου Κώδικα ορίζεται ότι σε κάθε περίπτωση κενώσεως θέσεως Συμβούλου η θέση πληρούται από τον πρώτο αναπληρωματικό, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρ. 227 παρ. 3 και 6, στο δε άρθρο 230 παρ. 3 ορίζεται ότι ο πρόεδρος και τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου δικαιούνται να παραιτηθούν τον αξιώματος. Η παραίτηση υποβάλλεται εγγράφως στο Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου. Η πράξη αποδοχής της παραιτήσεως διαβιβάζεται υπό του Συλλόγου στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ. 2 του Ν. 1599/1986 «περί σχέσεων κράτους - πολίτη» (Α' 75), συλλογικό όργανο μπορεί να λειτουργήσει με ελλιπή συγκρότηση, όχι όμως πέρα από ένα τρίμηνο, και όταν κατά τη διάρκεια της λειτουργίας τον μέλη του πέθαναν ή δεν αποδέχθηκαν τον διορισμό τους ή αποχώρησαν για οποιοδήποτε λόγο. Στην περίπτωση όμως αυτή τα λοιπά μέλη πρέπει να επαρκούν ώστε να υπάρχει απαρτία, η οποία υπολογίζεται στο σύνολο των μελών του συλλογικού οργάνου.

7. Επειδή, από τις ως άνω διατάξεις των παρ. 3 και 6 του άρθρ. 227 του Δικηγορικού Κώδικα - οι οποίες εξακολουθούν να ισχύουν, αφού με την παρ. 4 του άρθρου 17 του Ν. 1868/89 αντικαταστάθηκε μόνον η παρ. 1 του άρθρ. 227 - προκύπτει ότι προκειμένου περί συλλόγων όπου δεν εφαρμόζεται το σύστημα των συνδυασμών, οι θέσεις Συμβούλων καταλαμβάνονται από τους λαβόντες τις περισσότερες ψήφους, οι δε λοιποί υποψήφιοι Σύμβουλοι είναι αναπληρωματικοί και καλούνται, κατά σειρά σταυρών προτιμήσεως, προς πλήρωση των κενουμένων θέσεων των τακτικών μελών. Εξάλλου, σε περίπτωση μη υπάρξεως, για οποιοδήποτε λόγο, αναπληρωματικών ως άνω μελών, η πλήρωση των κενουμένων εκάστοτε θέσεων γίνεται με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου, μεταξύ των μελών του Συλλόγου που συγκεντρώνουν τα προσόντα προς κατάληψη των κενών θέσεων.

8. Επειδή, περαιτέρω, από τις ως άνω παρατεθείσες διατάξεις των άρθρων 229, 230 παρ. 3 του Δικηγορικού Κώδικα και τον άρθρ. 19 παρ. 2 του Ν. 1599/86 προκύπτει ότι, προκειμένου να θεωρηθούν ως κενές θέσεις παραιτηθέντων τακτικών συμβούλων για να πληρωθούν νομίμως από τους αναπληρωματικούς, πρέπει, για λόγους ασφαλείας του δικαίου, η παραίτηση αυτή να ολοκληρωθεί δια της αποδοχής της από το Διοικητικό Συμβούλιο. Η αποδοχή εξάλλου της παραιτήσεως είναι δυνατόν να αποφασισθεί από το Διοικητικό Συμβούλιο με ελλιπή συγκρότηση,

εφόσον τα απομένοντα, μετά τις παραιτήσεις, μέλη του αρκούν για την επίτευξη απαρτίας, η οποία υπολογίζεται επί του συνολικού, κατά νόμον, αριθμού των μελών αυτού (βλ. άρθρ. 19 παρ. 2 ν. 1599/86). Σε περίπτωση όμως (όπως επί αθρόων παραιτήσεων) που τα απομένοντα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου δεν επαρκούν για τον σχηματισμό απαρτίας, τότε, από το πνεύμα του συνόλου των διατάξεων του Δικηγορικού Κώδικα, οι οποίες αποσκοπούν στην εύρυθμη και συνεχή λειτουργία των Διοικητικών Συμβουλίων των Δικηγορικών Συλλόγων, συνάγεται ότι, ειδικώς στην περίπτωση αυτή, η απόφαση περί αποδοχής των παραιτήσεων των τακτικών μελών μπορεί να ληφθεί από το Διοικητικό Συμβούλιο με τη συμμετοχή και αναπληρωματικών μελών.

9. Επειδή, εν προκειμένω, από τα στοιχεία του φακέλου της υποθέσεως προκύπτουν τα εξής: Κατά τις αρχαιρεσίες της 25.2.1990 για την εκλογή του Προέδρου και των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου του Δικηγορικού Συλλόγου Ρόδου, όπου δεν εφαρμόζεται το σύστημα των συνδυασμών, ανεδείχθησαν οκτώ (8) τακτικά μέλη και έξι (6) αναπληρωματικά, ο Πρόεδρος δε εξελέγη κατά την επαναληπτική ψηφοφορία, της 4.3.1990 με οριακή πλειοψηφία. Ο ηττηθείς υποψήφιος Πρόεδρος προσέβαλε το κύρος της ψηφοφορίας αυτής ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Πειραιώς, το δικαστήριο δε αυτό, με την 1076/25.6.1990 απόφασή του, ακύρωσε την ως άνω από 4.3.1990 εκλογή και ανακήρυξε ως Πρόεδρο του Δικηγορικού Συλλόγου Ρόδου τον αρχικώς ηττηθέντα υποψήφιο. Μετά την ανάληψη καθηκόντων από τον νέο Πρόεδρο που ανακήρυξε το Δικαστήριο, πέντε από τα ως άνω εκλεγέντα τακτικά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου υπέβαλαν προς το Δ.Σ. την παραίτησή τους (10/ 13.7.1990). Ο Πρόεδρος κάλεσε τους πέντε πρώτους, κατά σειρά ψήφου, αναπληρωματικούς, να καλύψουν τις θέσεις. Κατόπιν αυτού, συνήλθε το Δ.Σ. με τη συμμετοχή του Προέδρου, 3 τακτικών και 2 αναπληρωματικών μελών και με την 13/13.7.1990 απόφασή του δέχθηκε τις παραιτήσεις των ως άνω 5 τακτικών συμβούλων. Εν συνεχεία, παραιτήθηκε και έκτο τακτικό μέλος και η παραίτησή του έγινε αποδεκτή με την 15/27.7.1990 απόφαση του ως άνω συγκροτηθέντος Διοικητικού Συμβουλίου.

Με την ίδια απόφαση, λόγω εξαντλήσεως του πίνακα των αναπληρωματικών μετά την μη αποδοχή της θέσης από τον έκτο αναπληρωματικό, διορίστηκε ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου, δικηγόρος, μέλος του Συλλόγου, εκτεθείς μάλιστα στις εκλογές ως υποψήφιος Πρόεδρος. Η τελική αυτή συγκρότηση του Δ.Σ. γνωστοποιήθηκε με το από 3.8.1990 έγγραφο του Συλλόγου στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Τελικώς, η απαιτούμενη κατά νόμον σύμφωνη γνώμη των Διοικητικού Συμβουλίου του Δικηγορικού Συλλόγου Ρόδου για την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξεως, (άρθρ. 96 Α Δικηγ. Κωδ. - 2 ν. 1649/86) ελήφθη στις 12.9.1990, με τη συμμετοχή του Προέδρου, δύο τακτικών μελών, πέντε αναπληρωματικών και του διορισθέντος ως άνω δικηγόρου. Ήδη με την κρινόμενη αίτηση προβάλλεται ότι, η προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση έχει εκδοθεί κατά παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας, διότι η κατά νόμο σύμφωνη γνώμη του Δ.Σ. του οικείου Συλλόγου, ελήφθη υπό μη νόμιμη συγκρότηση και σύνθεση του οργάνου αυτού, αφενός λόγω της συμμετοχής αναπληρωματικών μελών προ της κενώσεως της θέσης των αντιστοίχων τακτικών και αφετέρου λόγω της συμ-

μετοχής διορισμένου μέλους. Όπως όμως προκύπτει από όσα έχουν εκτεθεί στις προηγούμενες σκέψεις, ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος, διότι τα τακτικά μέλη τον Δ.Σ. νομίμως αναπληρώθηκαν μετά την ολοκλήρωση της παραίτησής τους δια της αποδοχής της από το Δ.Σ., η δε σχετική πράξη αποδοχής εξεδόθη από νομίμως συγκροτημένο Δ.Σ. αφού η συμμετοχή αναπληρωματικών μελών κατά τη συνεδρίαση αυτή της 13.7.1990, ήταν αναγκαία για να επιτευχθεί η κατά νόμον απαρτία και να καταστεί δυνατή η συνέχιση της λειτουργίας του Συλλόγου που είχε διαταραχθεί από τις αθρόες παραίτησεις των μελών τον Δ.Σ.Ε. Εξάλλου, νομίμως συμμετείχε στην συνεδρίαση της 12.9. 1990 και το αναφερθέν ανωτέρω διορισμένο μέλος, διότι η δυνατότητα διορισμού μέλους με απόφαση του Δ.Σ. σε περίπτωση μη υπάρξεως αναπληρωματικών, όπως εν προκειμένω, προβλέπεται ρητώς από τις διατάξεις των παρ. 3 και 6 του άρθρου 227 του Δικηγορικού Κώδικα, οι οποίες εξακολουθούσαν να ισχύουν κατά τον κρίσιμο χρόνο.

10. Επειδή, στο άρθρ. 96Α του Δικηγορικού Κώδικα (Ν.Δ. 3026/1954 (Α' 235), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρ. 2 του ν. 1649/86 Α' 149), προβλέπεται ότι « 1. Από τις αμοιβές που προεισπράττονται σύμφωνα με τις διατάξεις του προηγούμενου άρθρου, κάθε Δικηγορικός Σύλλογος έχει δικαίωμα να παρακρατεί, πέρα από τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 8 του προηγούμενου άρθρου, ποσοστό, που θα περιέρχεται, μαζί με τα παρακρατούμενα ποσοστά αμοιβών που προβλέπονται στην παρ. 1 του άρθρου 161 του νόμου αυτού και στα άρθρα 9 και 10 του ν.1093/1980, σε ιδιαίτερο λογαριασμό για να διανέμονται μεταξύ μελών του Δικηγορικού Συλλόγου. Το ύψος του ποσοστού που θα παρακρατείται, τα κριτήρια συμμετοχής στο διανεμητικό λογαριασμό των μελών του Δικηγορικού Συλλόγου και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια για τη λειτουργία του λογαριασμού αυτού ρυθμίζονται με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης. Η υπουργική απόφαση εκδίδεται ύστερα από σύμφωνη γνώμη του Διοικητικού Συμβουλίου του οικείου Δικηγορικού Συλλόγου... ». Εξάλλου, στην παρ. 7 (και όχι 8α όπως εκ παραδρομής αναφέρεται) του άρθρ. 96 του αυτού Ν.Δ./τος ορίζεται ότι ο Δικηγορικός Σύλλογος παρακρατεί από την αμοιβή που προεισπράττεται ποσοστό δέκα τοις εκατό (10%) και περαιτέρω στο άρθρο 161 προβλέπεται η δυνατότητα παρακρατήσεως από τους Δικηγορικούς Συλλόγους ποσοστού επί των δικηγορικών αμοιβών για τη σύνταξη εγγράφων περί δικαιοπραξιών, ενώ στα άρθρ. 9 και 10 του ν. 1093/80 ορίζονται τα αυτά προκειμένου περί των δικηγορικών αμοιβών από αναγκαστικές απαλλοτριώσεις και συνδικίες σε πτωχεύσεις. Κατ' εξουσιοδότηση της ως άνω διατάξεως του άρθρου 96Α εκδόθηκε η ήδη προσβαλλόμενη 114551/8.11.1991 απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης (Β' 999), με την οποία ορίστηκαν τα εξής: « Για την υποβοήθηση και περιφρούρηση της αξιοπρεπούς άσκησης του δικηγορικού λειτουργήματος, τη θεμελίωση, την παραπέρα ανάπτυξη και διασφάλιση αισθημάτων συναδελφικής αλληλεγγύης, την ενίσχυση του θεμιτού ανταγωνισμού μεταξύ των μελών του Δικηγορικού Συλλόγου Ρόδου Ρόδου και την υποβοήθηση των νεωτέρων δικηγόρων για τη δημιουργία οικονομικής δυνατότητας εμπλουτισμού της βιβλιοθήκης τους, για την πλήρη επιστημονική κατάρτισή τους και εκσυγχρονισμού του γραφείου τους

όπως απαιτεί η σύγχρονη της τεχνολογίας εξέλιξη, καθιερώνεται διανεμητικός λογαριασμός, σύμφωνα με το άρθρο 96Α του Κώδικα Δικηγόρων, όπως προστέθηκε με το άρθρο 2 του ν. 1649/1986, των προεισπραττομένων δικηγορικών αμοιβών και καθορίζουμε το ποσοστό που θα παρακρατείται ως εξής: 1) από τις προεισπραττόμενες αμοιβές για την έκδοση διαταγών πληρωμής ανεξάρτητα από το δικαστήριο, ποσοστό 50%, 2) από τις προεισπραττόμενες αμοιβές για όλες τις υποθέσεις εκουσίας δικαιοδοσίας ανεξάρτητα από το δικαστήριο και βαθμό δικαιοδοσίας ποσοστό 50%, 3) από τις προεισπραττόμενες αμοιβές για τις αιτήσεις συμφέροεγγραφής προσημείωσης υποθήκης ποσοστό 75%, 4) από τις προεισπραττόμενες αμοιβές δικηγόρων που διορίζονται ως διαιτητές και εκκαθαριστές κληρονομιών, ποσοστό 20% και 5) από τις προεισπραττόμενες αμοιβές για όλες τις άλλες πολιτικές και ποινικές υποθέσεις επίσης και υποθέσεις ενώπιον των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, ποσοστό 20%».

11. Επειδή, με την διάταξη του άρθρου 96Α παρ. 1 του Δικηγορικού Κώδικα, προβλέπεται η δυνατότητα των δικηγορικών συλλόγων να παρακρατούν από τις προεισπραττόμενες δικηγορικές αμοιβές ποσοστό, (πέρα από το ήδη προβλεπόμενο ποσοστό του 10%) για τη δημιουργία διανεμητικού λογαριασμού, η λειτουργία του οποίου, συνδεδεμένη προς τη συλλογική οργάνωση του δικηγορικού επαγγέλματος ως λειτουργήματος, αποβλέπει στην εξασφάλιση των υλικών προϋποθέσεων αξιοπρεπούς ασκήσεως του επαγγέλματος από όλα τα μέλη του αυτού δικηγορικού συλλόγου (δημιουργία βιβλιοθήκης, διατήρηση γραφείου - πρβλ. Σ.Ε. 4430/84 Ολ., 3773/87). Η ρυθμιστική αυτή επέμβαση του νομοθέτη στην άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος - το οποίο άλλωστε λόγω του στενού του δεσμού προς την απονομή της δικαιοσύνης υπόκειται σε ιδιαίτερες δεσμεύσεις και ρυθμίσεις - δεν προσκρούει στο άρθρ. 5 του Συντάγματος, διότι η συνταγματική προστασία της - επαγγελματικής ελευθερίας δεν παρακωλύει τη θέσπιση από το νομοθέτη ή την κανονιστικώς δρώσα διοίκηση, περιορισμών, κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό, για λόγους προστασίας του δημοσίου και κοινωνικού συμφέροντος (όπως είναι η ανάγκη εξασφάλισης αξιοπρεπούς ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος σε όλα τα μέλη δικηγορικού συλλόγου), εφόσον όμως οι περιορισμοί αυτοί δεν παρεμποδίζουν ουσιαστικά την άσκηση της ως άνω ελευθερίας (Σ.Ε. 2998/1988). Εν προκειμένω, τα προβλεπόμενα με την προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση υψηλά ποσοστά παρακρατήσεων που ξεπερνούν, ενίοτε, και τα 3/4 της προεισπραττομένης δικηγορικής αμοιβής, καλύπτουν δε σε ορισμένες περιπτώσεις και στο σύνολό τους λαμβανόμενα, ευρύ κύκλο της δικηγορικής ύλης (ποινικές, πολιτικές διοικητικές υποθέσεις, παρακράτηση: 20 + 10 = 30%, έκδοση διαταγών πληρωμής και υποθέσεις εκουσίας δικαιοδοσίας, παρακράτηση 50 + 10 = 60%, αιτήσεις εγγραφής προσημείωσης υποθήκης παρακράτηση 75 + 10 = 85%), υπερβαίνουν τα όρια που θέτει η ανωτέρω εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρ. 96Α παρ. 1 του Δικηγορικού Κώδικα, ερμηνευόμενη στα πλαίσια του άρθρ. 5 του Συντάγματος, διότι με την παρακράτηση των ως άνω υψηλών ποσοστών θίγεται ουσιαστικά το εισόδημα από την εργασία του δικηγόρου. Συνεπώς, η όλη ρύθμιση της προσβαλλόμενης υπουργικής αποφάσεως κείται

εκτός της εξουσιοδοτήσεως, επί τη βάσει της οποίας εκδόθηκε η απόφαση αυτή, και για το λόγο αυτό, που προβάλλεται βασιμώς, η υπό κρίση αίτηση πρέπει να γίνει δεκτή και η απόφαση να ακυρωθεί, η δε παρέμβαση να απορριφθεί.

Ε) ΣτΕ 2112/1963 (απόσπασμα) : « το όριον του επιτρεπτού των τοιούτων μέτρων ελέγχου και περιορισμών προσδιορίζεται κατά βάσιν εκ των διατάξεων του Συντάγματος περί προσωπικής ελευθερίας, εν τη εννοία της οποίας περιλαμβάνεται και η ελευθερία της οικονομικής δραστηριότητας και του επεγγέλεσθαι εν γένει, διασφαλίζουσα την ελευθέραν οικονομικήν λειτουργίαν της επιχειρήσεως, ώστε να δύναται αυτή να εργάζεται κερδοσκοπικώς εντός της ανταγωνιστικής αγοράς. Και δύναται μεν να υπαχθή εις εξ αντικειμένου κανόνας ελέγχου η δραστηριότης αυτή, επί σκοπώ εξασφαλίσεως των γενικωτέρων συμφερόντων της εθνικής οικονομίας υπεράνω των στενώς ιδιωτικών τοιούτων, αλλ' όμως οι εξ αντικειμένου περιορισμοί ούτοι δεν είναι επιτρεπτόν να εισέρχονται τόσον ουσιωδώς εις τον κύκλον των συναλλαγών της ιδιωτικής επιχειρήσεως, ώστε πράγματι να καθίσταται αδύνατος ή να τίθεται υπό άμεσο κίνδυνον η πραγματοποίησις και των θεμιτών σκοπών της επιχειρηματικής δραστηριότητος, εξ ων εξαρτάται η επιβίωσις της ως οικονομικής μονάδος, εκτός αν το κράτος ακολουθήσει άλλας νομικάς μεθόδους ως αναγκαστικήν απαλλοτριώσιν ή δημοσιοποίησιν των επιχειρήσεων, εάν τούτο συγχωρείται συνταγματικώς. »

Στ) ΣτΕ 1014/1999: Με νομοθετική διάταξη (Ν.1545/1985) χαρακτηρίστηκαν οι σχέσεις εργασίας των ξεναγών με τα τουριστικά γραφεία ως σχέσεις εξαρτημένης εργασίας με συνέπεια την εφαρμογή των προστατευτικών διατάξεων του εργατικού δικαίου. Η ρύθμιση κρίθηκε ότι δεν παραβιάζει την οικονομική ελευθερία των γραφείων, αλλά τέθηκε ερώτημα στο ΔΕΚ για τη συμφωνία της με το Κοινοτικό Δίκαιο.

Ζ) ΣτΕ 3250/1998: Η διάθεση των λυμάτων βιολογικού καθαρισμού της Σαλαμίνας σε ιδιώτες προσβλήθηκε ως αντίθετη με το Σύνταγμα επειδή ο βιολογικός καθαρισμός είναι δημόσιος σκοπός. Κρίθηκε ότι, παρά την έλλειψη ρητής πρόβλεψης στην οικεία ειδική νομοθεσία, η ανάθεση της δράσης αυτής σε ιδιώτες δεν απαγορεύεται, αφού έτσι πρέπει να ερμηνευτεί η σχετική νομοθεσία υπό το φως του 5παρ.1 Σ.

Η) ΣτΕ 3818/1997: Με τον Ν.2078/1992 καταργήθηκε ο ΕΑΣ που ήταν κρατικός φορέας επιφορτισμένος με την εξυπηρέτηση των αστικών συγκοινωνιών στην Αθήνα και προβλέφθηκε η ίδρυση ΣΕΠ (ιδιωτικών συγκοινωνιακών επιχειρήσεων) με δικαίωμα προτίμησης των ως τότε οδηγών. Όμως ο Ν.2175/1993 κατάργησε τις ΣΕΠ και ανέθεσε τις συγκοινωνίες των Αθηνών αποκλειστικά σε νέο δημόσιο φορέας τον ΟΑΣΑ. Η ρύθμιση κρίθηκε ότι δεν αντέβαινε στην οικονομική ελευθερία, αφού οι συγκοινωνιακές επιχειρήσεις δεν ασκούσαν ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία αλλά δημόσια υπηρεσία με τη λειτουργική έννοια την οποία ο κοινός νομοθέτης μπορεί να διαρθρώνει κατά το δοκούν για την καλύτερη εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος.

Θ) ΣτΕ 1605/1997: Δεν αντίκειται στην κατά το 5παρ.1Σ προστασία της οικονομικής και συμβατικής ελευθερίας η υποχρεωτική εκ του νόμου ένταξη στη δύναμη του κοινοπρακτικού ταμείου επιβατικών λεωφορείων του οδηγού που απολύθηκε χωρίς υπατιότητά του, μετά την αλλαγή ιδιοκτησίας ενός λεωφορείου, επειδή η ανάγκη προστασίας των οδηγών συνιστά σκοπό γενικότερου κοινωνικού συμφέροντος.